

תשורה
משמחת נישואין

של
יעקב מנחם מענדל
ורענדיל לאה שיחיו
יוניק

י' אלול ה'תשע"ז
שנת 'הקהל'

ב"ה

פתח דבר

אנו מודים להשי"ת על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו החתן התמים **יעקב מנחם מענדל שי' עב"ג** הכלה מרת **רענדיל לאה תחי'**.

התודה והברכה מובעת בזה לבני משפחתנו, ידידינו ומכרינו שבאו מקרוב ומרחוק להשתתף בשמחתנו ולברך את צאצאינו שיחיו בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגו"ר.

בתור הבעת תודה לבבית וכהוקרה לכל הנוטלים חלק בשמחתנו, מוגשת בזה תשורה - מיוסד על הנהגתו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ שחילק 'תשורה' בחתונת הרבי - הכוללת: (א) צילום התשורה שחולקה בחתונת הרבי (שנערכה בי"ד כסלו תרפ"ט בוורשה). (ב) מכתבי הרבי להולדת החתן והכל ועוד. (ג) מעט מתולדות זקני משפחת הכלה (בצירוף כמה תמונות) - נכתב ע"י אחי הכלה הרה"ת ר' יואל לוין. (ד) פרק שלם מתוך ספר 'נישואי הנשיאים' חלק שני. פרק זה (שהוא הפרק החמישי בספר) נקרא בשם 'ימי שמחה' והוא מתאר את הימים שלפני החתונה - החל משבת קודש פרשת ויצא שבת העליה לתורה של הרבי. הספר (ופרק זה בכללו) נערך ע"י דוד הכלה הרה"ת ר' שניאור זלמן הרצל, ותודתנו נתונה לו. וזאת למודענו: מכיון שפרק זה הוא חלק מתוך ספר שלם, הרי מטבע הדברים חלק מסיפור המאורעות מתואר בפרקים שלפניו ושלאחריו, וכן ישנן הערות המפנות למקומות אחרים בספר עצמו. כך שלקבלת תיאור מושלם יש לעיין בספר עצמו - שבעזה"י יראה אור מקרוב.

הא-ל הטוב הוא יתברך יברך את כבודו ואת אנשי ביתו יחיו בתוך כלל אחב"י בברכות מאלופות מנפש ועד בשר, ובמיוחד בברכה העיקרית שנזכה לעבור משמחה זו לשמחה העיקרית "שמחת עולם על ראשם", ומלכנו משיחנו בראשנו בגאולה האמיתית והשלימה.

משפחות

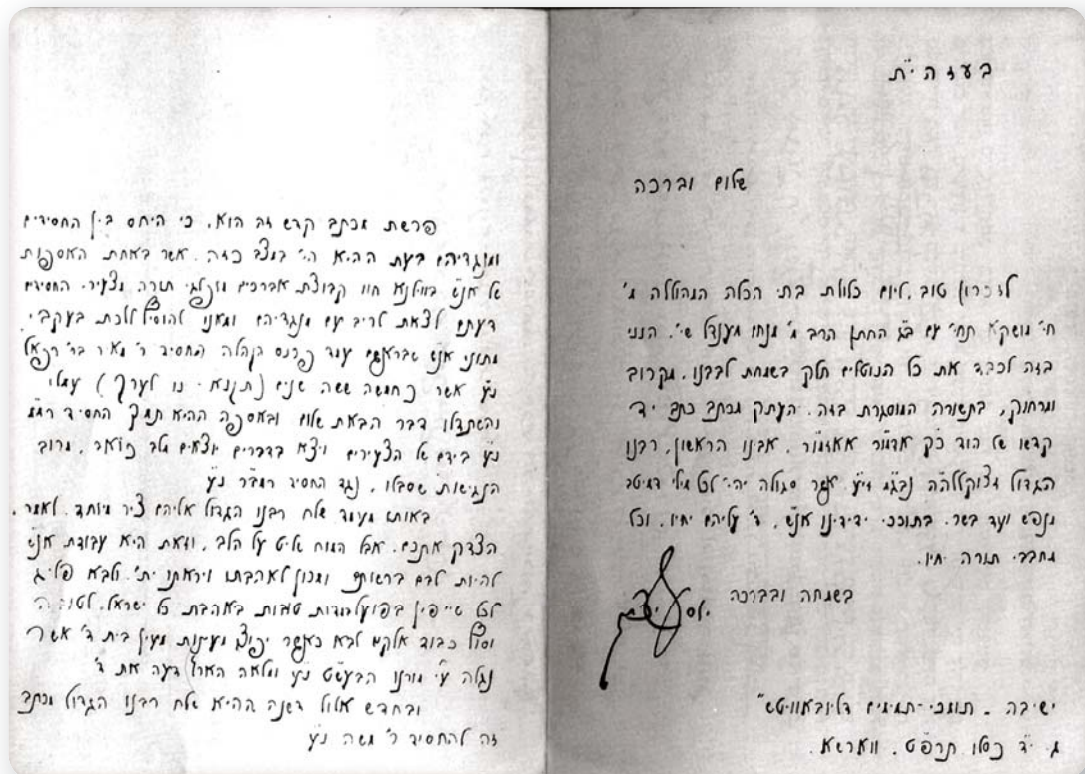
יוניק - לוין

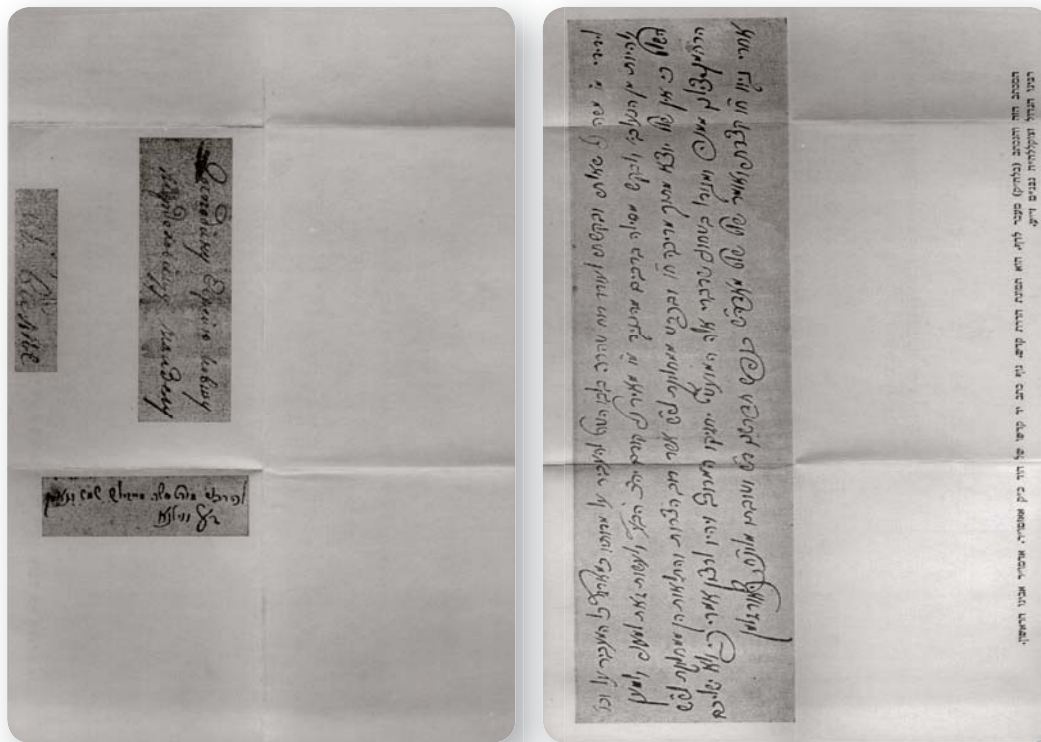
The Memento distributed at the Rebbe's wedding

באמצע סעודת החתונה של הרבי, בי"ד כסלו תרפ"ט, שעה שהסיבו המסובים ליד השולחנות הערוכים, ציוה הרבי הריי"צ לאחד מתלמידי התמימים, לחלק בשמו, לכל אחד ואחד מהמסובים, תשורה מיוחדת:

גיליון שנכפל לשלושה חלקים. מצדו האחד של הגיליון נדפס צילום "תמונת הדרת-קודש. גוף כתב יד קדשו של כ"ק אאזמו"ר. אדמו"ר אבינו הראשון. רבינו הגדול זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע", ומצדו השני, כלפי חוץ, נדפסו שלושה צילומי קטעים קטנים, האחד - כתוב בלשון הקודש - אף הוא בגוכי"ק של אדמו"ר הזקן. השניים האחרים נכתבו ברוסית על-ידי אדם אחר.

לגיליון זה צורף גיליון נוסף שנכפל לשנים: מצד ימין נדפס צילום מכתבו של הרבי הריי"צ - הכתוב בכתב ידו של אחד המזכירים וחתום בגוכי"ק של אדמו"ר הריי"צ - בו הוא מודיע כי מכתב של אדמו"ר הזקן שראה לכבד בו "את כל הנוטלים חלק בשמחת לבבנו, מקרוב ומרחוק. . אשר סגולה יהי לכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר, בתוככי ידידינו אנ"ש, ד' עליהם יחיו, וכל מחבבי תורה

לידידי מו' משה נ"י שאלתי ובקשתי לעורר רוח טהרה בלבו ה[ת]ת[ור] להעביר על מידותיו כמארז"ל כל המעביר על וכו' ולהיות מן הנעלב[ת]ם ולבקש מחילה ברבים מהנגיד מו' מאיר נ"י קודם יה"כ הבע"ל [יום הכיפורים הבא עלינו לטובה] ולעשות זאת למעני ולמען השל[ת]ם כי אין שלי' יוצא מתוך מריבה ח"ו ובפרט ממחלוקת לש"ש [לשם שמים] אשר רוב הצרות והתלאות הן ממחלוקת לש"ש הרחמן יצילנו נמנה ומגודל בטחוני שדברי אלה המועט[ת]ים יחזיקו המרוב[ת]ים] ויהיו לרצון אמרי פי ולא ישליכם אחרי גיוו ח"ו קיצרתי ואומר שלי' שלו' מאדח"ש [מאדון השלום] כנפש תדרשנו ד"ש [דורש שלומן] וטובתו מלונ"ח [מלב ונפש חפיצה] שניאור זלמן

תרגום הכיתוב בתמונה הימנית למעלה - בגוף כתב יד קודש אדמו"ר הזקן: להרבני מו"ה מיזליש שמש ונאמן דק[הלת] ווילנא. שלוש השורות הנוספות, בצד שמאל, בשפה הרוסית, נכתבו על-ידי אחר: לאדון יהודי משה מודרוכוביץ [בן מרדכי] מיזליש בוויילנא

יחיו". בצד השמאלי של הגיליון, נדפסה פשר פתשגן הכתב - אף זאת בצילום כתב-ידו של אותו מזכיר - בו מפרט הרבי את הנסיבות בגללן שלח רבינו הגדול את מכתבו הנ"ל.

בנוסף לחלוקת ה'תשורה' בעת החתונה, שלח הרבי הריי"צ 'תשורה' זו לכמה מחסידיו, וכלשון הרבי באחד ממכתביו: ". אשר כ"ק מו"ח אדמו"ר שלחו בתור מתנה לחסידים ואנ"ש בקשר עם חתונתי".

יוניק-ברוקלין
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
 Lubavitch
 770 Eastern Parkway
 Brooklyn, N. Y. 11213
 493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
 ליובאוויטש
 770 איסטערן פארקוויי
 ברוקלין, נ. י.

בי"ה, כו' ניסן תשנ"ב
 ברוקלין, נ. י.

הווי"ח אי"א נוי"נ וכו'
 מוה' דובער שי

שלום וברכה

במענה על ההודעה אשר נולד להם בן למזל טוב,
 הנה יה"ר מהשי"ת שיכניסוהו לבריחו של אברהם
 אבינו, וכשם שיכניסוהו לברית כן יכניסוהו לתורה
 ולחופה ולמעשים טובים, ויגדלו ביחד עם זוג' תי'
 מתוך הרחבה.

בברכת מזל טוב

בשם כייק אדמו"ר שליט"א
 מ.א.ש.
 מזכיר

מכתב מהרבי לרגל הולדת החתן

יוניק- שפערלין- אנווערט- ברוקלין
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
 Lubavitch
 770 Eastern Parkway
 Brooklyn, N. Y. 11213
 493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
 ליובאוויטש
 770 איסטערן פארקוויי
 ברוקלין, נ. י.

בי"ה, טו' כסלו תש"א
 ברוקלין, נ. י.

האברך הווי"ח אי"א נוי"נ וכו'
 מוה' דובער שי
 וב"ג תי'

שלום וברכה

במענה על ההודעה מקביעות זמן חתונתם
 ליום יג' טבת הבע"ל,
 הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב מזל
 טוב ושחהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו בית
 בישראל בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה
 כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי תורת
 החסידות.

בברכת מזל טוב
 מזל טוב

מכתב מהרבי לרגל חתונת הורי החתן

לוי-ן- ברוקלין
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
 Lubavitch
 770 Eastern Parkway
 Brooklyn, N. Y. 11213
 493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
 ליובאוויטש
 770 איסטערן פארקוויי
 ברוקלין, נ. י.

בי"ה, ז' ניסן תשנ"ב
 ברוקלין, נ. י.

הווי"ח אי"א נוי"נ וכו'
 מוה' יוסף יצחק שי הלוי

שלום וברכה

במענה על ההודעה אשר נולדה להם בת למזל טוב
 ונקרא שמה בישראל רענדל לאה תי'
 הנה יה"ר מהשי"ת שיגדלה ביחד עם זוג' תי'
 לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

-ידוע מכייק אדמו"ר (מהרש"ב) נ"ע, אשר
 מנהגנו הוא לאמר גם בלידת בת לתורה ולחופה
 ולמעשים טובים, ע"פ מרז"ל (ברכות י"ז א) נשים
 במאי זכיין באקרובי' כו' באהנוי' כו' ונטרין כו'.

בברכת מזל טוב
 ולחה"פ כשר ושמח

בשם כייק אדמו"ר שליט"א
 מ.א.ש.
 מזכיר

מכתב מהרבי לרגל הולדת הכלה

לוי-ן- אלעניק-
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
 Lubavitch
 770 Eastern Parkway
 Brooklyn, N. Y. 11213
 493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
 ליובאוויטש
 770 איסטערן פארקוויי
 ברוקלין, נ. י.

כ"ה, כב' סיון תשמ"א
 ברוקלין, נ. י.

האברך הווי"ח אי"א נוי"נ וכו'
 מוה' יוסף יצחק שי הלוי
 וב"ג תי'

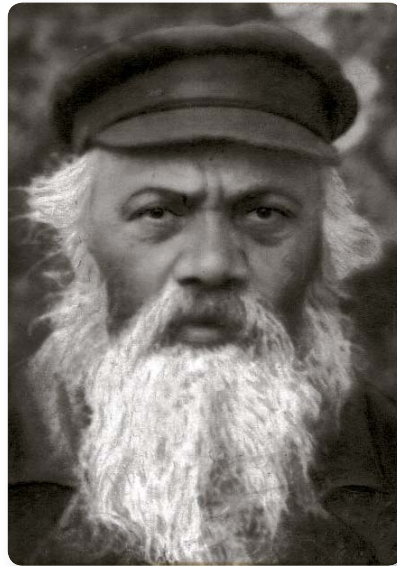
שלום וברכה!

במענה על ההודעה מקביעות זמנהונתם
 ליום י' תמוז הבע"ל,
 הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב
 מזל טוב ושחהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו
 בית בישראל בנין עדי עד על יסודי התורה
 והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי
 תורת החסידות.

בברכת מזל טוב
 מזל טוב

מכתב מהרבי לרגל חתונת הורי הכלה

הרה"ח ר' שניאור זלמן משה היצחקי ע"ה

ר' זלמן משה כפי שקראו לו, נולד בעיירה נעוועל למשפחה לא חסידית. אמו גנעשע (לבית משפחת ריינס) היתה צאצאית של הרמ"א ואביו התייחס לרש"י ולנכדו ר"ת (לכן גם שם משפחתם היה היצחקי, כלומר, היצחקי שמתייחס לרש"י. למרות שלרש"י היו רק בנות, כי שם המשפחה היצחקי נועד כדי להדגיש את ייחוסו לרש"י).

הוא נולד בשנת תרל"ח ונפטר בג' שבט תשי"ב. מנוחתו כבוד בעיר הקודש צפת.

הייחודיות של ר' זלמן משה היה בזה שהיה מתייגע בדא"ח, כפי שהרבי הקודם כתב לו במכתב מ"הידועים ומבינים בדא"ח", עד כדי כך שהוא הגיע לדרגת צדיק, כפי שהרבי שליט"א ניסח את המצבה שלו עם התואר זצ"ל [=זכר צדיק לברכה].

דבריו לא שבו וריקם. כשהבטיח לחסידים ברוסיה שהם יזכו לצאת ממסך הברזל, הרי כל מי שהוא נתן לו תקיעת כף, הצליח לצאת, וזה לא היה דבר של מה בכך.

ר' זלמן משה היה לומד כמה שורות ב"המשך תרס"ו" במשך כמה שעות.

פעם בר"ה בלנינגרד לפני תקיעת שופר התווכח עם חתנו ר' אברהם דריזין, מה צריך לעשות לפני תקיעת שופר. ר' זלמן משה התעקש "שזה הזמן שצריך לחזור בתשובה על מחשבה דיבור ומעשה של כל השנה".

כשהיה ר' זלמן משה אצל הרבי הרש"ב, הרבי נ"ע שם לב שהקסקט שלו מונח עם הבטנה למטה, אז הוא אמר לו שיהפוך את זה, והפיה תהיה למעלה כדי לקבל את ברכת ה'.

הדרגא שלו בקדושה היתה כל כך גדולה, שהרבי הרש"ב הורה לו לערוך תיקון חצות. אז הוא שאל איך עושים זאת, והרבי נ"ע אמר לו: שמים אפר על הראש, מתיישבים על הרצפה אומרים תהילים ולומדים חסידות עד הבוקר, און דעמאלט האט מען א ליכטיקע שבת.

הרה"ח ר' ישראל הלוי לוינ ע"ה

ר' ישראל, המכונה ר' ישראל נעוועל, נולד בנעוועל בט"ו באב תרמ"ה. הוא היה ידיד בית רבי בזמן אדמו"ר הריי"צ.

נולדו אחד עשר ילדים ורק שלושה נשאו בחיים אחרי מלחמת העולם השנייה.

אשתו חנה מיכלא, לבית פוזנר, היתה נינה של האח של אדמו"ר הזקן - ר' מרדכי.

ר' ישראל הגיע לליובאוויטש בשנות הס' המוקדמות. הוא היה גאון גדול והיה ירא שמים עוד יותר גדול וגם היה שוחט.

אחת הדרכים שהיראת שמים שלו התבטאה, שפעם ר' ישראל שחט בהמה אצל אחד הגוים ובתמורה קיבל את החלק הכשר.

פעם לזמן קצר הוא יצא מהחדר ועד אחרית ימיו האשים את עצמו שהבשר היה בשר שנתעלם מן העין והוא רח"ל האכיל את המשפחה טריפה ח"ו.

כשהרבי נשאל על אודות ר' ישראל, הוא אמר, שהוא לא הכיר אותו אבל ממה שסיפרו לו הוא היה "גאר א פרומער איד".

ר' ישראל סבל הרבה במשך ימי חייו (כשאיבד את 8 ילדיו, ועוד) ואף על פי כן החריפות כדי להנעים את חבריו וסביבתו היתה איתו לאורך כל ימיו.

פעם כשנשאל למה הוא לא הולך לעשות חסד בגופו (למרות שבאמת הוא כן עשה, אבל לאותו אדם היה נראה אחרת). ענה ר' ישראל: שזה לא נכון כי כל בוקר כשמסיים את התפילה הוא הולך לבית של אשה מסכנה ויש לה הרבה ילדים ורק אחרי זה הוא הולך לעבודה. כשהוא בעצם מתכוון שהוא הולך לביתו שלו...

ר' ישראל נשאל פעם על אדם שלא האמין איך אפשר לשכנעו להאמין, אז ר' ישראל אמר בשם הצ"צ, מה זאת אומרת ר' ישראל האמין ור' עקיבא האמין אז גם אתה יכול להאמין.

כששכב על מיטתו בערש דוי, ישב לידו הרה"ח ר' אברהם מאיור. כשביקש ממנו להניח את התפילין דר"ת, ר' אברהם ניסה למנועו מלהניח את הר"ת מפאת היותו חולה וזה אסור, שזה הרי יכול

ועוד. הרבי נתן לו היתר מיוחד ללמוד באוניברסיטה.

כשביקשו מיישהו שיתרגם את המשך תרס"ו לאנגלית הרבי הציג אותו, זאת לאור העובדה שאוצר המילים שלו בשפה זו היה יוצא מן הכלל. הוא היה נואם בערבי חב"ד בקיבוצים שם היו מעריכים מאוד את תוכן נאומיו.

באחד מערבי חב"ד בקיבוצים פנו אליו בשאלה על אודות זה שהחרדים לובשים המון בגדים כובע חליפה וכו'. אז הוא ענה שבהמה לא לובשת בגדים, אז כמה שפחות לובשים בגדים אז אתה יותר בהמה.

הוא נולד בי"ב טבת בשנת תרפ"ב ונפטר כ"ג אלול תשמ"ח.

מרת יהודית לוי ע"ה

מרת יהודית לוי נולדה בשנת תרפ"ג בנעוועל לאביה הרב אברהם דריזין ולאמא מרת שרה לבית היצחקי היא היתה האחות הבכורה במשפחה.

ביתה היה פתוח לכל היא היתה אשת חסד במעלה הראשונה. היא היתה אחות מוסמכת וטיפלה מטופלים במסירות וגם הצילה המון מטופלים ע"י זה שאם הם לא רצו לקחת את התרופות שלהם היא היתה שמה את התרופה באוכל שלהם בלי שהבחינו וככה רפאה המון מטופלים.

הרבי שלח אליה הרבה מטופלי נפש כדי שתפא אותם והיא אכן הצליחה.

נפטרה ב' טבת התשמ"ו ומנוחתה כבוד על יד האוהל הקדוש.

השאירה בנים ובת דוד ישרים מבורך.

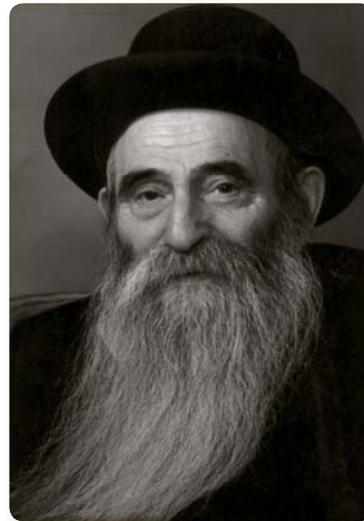

לקרב את המיתה. אז ר' ישראל ענה לו: מה הנך חושב שע"י שהנך מונע ממני להניח תפילין דר"ת אז אני יחיה יותר?

ר' ישראל נפטר בט' אייר תש"ח כשמחותנו וחברו הטוב ר' אברהם מאיור לידו ונקבר בפוקינג שבגרמניה. כשהעבירו את גופתו לאחר מכן לקבורה בעיר צפת גופו היה שלם לא פגם וללא רבב.

מנוחתו כבוד בעיר הקודש צפת.

הרה"ח ר' אברהם מאיור ע"ה

ר' אברהם דריזין (המוכר גם בכינוי אברהם מאיור על שם עיירת הולדתו), היה גאון גדול בנגלה ובפוסקים. נולד בשנת תרס"א למשפחה של חסידי קאפוסט ובגיל צעיר מאוד נסע ביחד עם חברו הטוב ר' בניצין שם טוב לליובאוויטש. ר' אברהם כשסיים את לימודיו התחילה אז מהפכת אוקטובר ור' אברהם מסר את נפשו על קיומו של

תורת ברוסיה אם זה על ללמוד עם התלמידים או בניהול סניף בוויטעבסק, בנעוועל או אחרי זה את כל תורת ברוסיה הסובייטית.

באחת הפעמים שהק.ג.ב. הגיעו לאסרו, וכשהבחין בהם על מפתן דלתו, כבר היה מאוחר לברוח. מיד עלה במוחו רעיון לפשוט ידו בשביל כסף, הבאבע שרה הבינה מה הוא עושה, נתנה לו נדבה והוא ברח כל עוד נפשו בו.

לזיידע כפי שקראתי לו, היה לב רחב, קיבל כל אדם בחיוך רחב וכמויות החסד שנבעו ממנו היו ללא מעצור.

ר' אברהם נפטר ב' ניסן תש"נ

הרה"ח ר' מרדכי הלוי לוי ע"ה

הרב מרדכי הלוי בן ר' ישראל הלוי לוי היה איש מיוחד בעיקר בגלל שלא וויתר על עקרונותיו היה אכפת לו מה שהרבי אומר. הוא היה המנהל של בית הספר למלאכה בכפר חב"ד. עקרונותיו היו מבוססים על האמת ועל להיות חסיד של הרבי.

הוא ידע להסביר גמרא אפילו 'לקירות', כפי שהרב שמעון אליטוב תיאר זאת. הוא היה שנון וחרף גם במדעי הפיזיקה מתמטיקה

הרבי מסדר קידושין בחתונת זקני הכלה, הרה"ח ר' דובער ומרת רענדיל אלעניק

ימי שמחה

תיאור ימי השמחה בימי
ההכנה לחתונת הרבי והרבנית
- י"ד כסלו תרפ"ט -

פרק חמישי
מתוך הספר נישואי הנשיאים חלק שני

שבת פרשת ויצא, י"א כסלו

"האופרפינעס"

בשבת שלפני החתונה, שבת קודש פרשת ויצא י"א כסלו - עלה החתן לתורה בחצר כ"ק אדמו"ר הרי"צ בריגה.

כאשר בירכוהו לאחר העליה ב"מי שברך" אמרו: "בעבור שאביו ואמו (בשמותם ושמות אבותיהם) נדבו צדקה בעדו וצוו לברכו כו' אמן" - זאת לפי בקשתו המיוחדת של אביו רבי לוי יצחק, במכתבו הנ"ל¹.

יומנו של החסיד ר' אליהו חיים אלטהויז, נפתח בתיאור מפורט משבת העלייה לתורה, שכדבריו, שמחה זו היתה "הפתיחה לכל השמחות שלאחריה...".

"ותהי שמחה גדולה מאוד"

וכך כותב הרא"ח²:

"ה"אופרפינעס" בשבת פ' ויצא י"א כסלו הי' ברוב כבוד והדר בביתו של כ"ק שליט"א - א במדור העליון [=בקומה העליונה] ובסדר גדול.

אחר התפלה, בערך שעה ראשונה, במדור התחתון [=בקומה התחתונה] הכינה הרבנית הגדולה [=שטערנא שרה] שליט"א קידושא רבא בביתה עבור כל הנאספים בערך עשרה מנינים שי'.

בראש השלחן ישב כ"ק שליט"א עם החתן שי', וכל הנאספים ישבו בצדדי השלחן בדממה דקה על כוסי יין מלאים וכל אחד ואחד ברך את רבינו שליט"א ברכת לחיים ברוב אהבה מפנימיות הלב, ובאותה שעה נתברך בברכה עמוקה מכ"ק שליט"א כל אחד ואחד בפרט ג"כ מעומק פנימיות לבבו הטהורה בלב שמח אשר ייטב פנים.

"ה"אופרפינעס" בשבת פ' ויצא י"א כסלו הי' ברוב כבוד והדר בביתו של כ"ק שליט"א - ביתו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ בריגה, שם נערכו ההתועדויות לכבוד העליה לתורה (וכן בשבת השבע ברכות)

(1) לעיל עמוד 89.

(2) מטעמי עריכה והתאמה - הוצרכנו להשמיט קטעים מסויימים מיומנו של הרא"ח, ולכן המופיע כאן וכן בהמשך ספרנו, הוא רובו של היומן אך לא כולו. משום כך הבאנו (שוב) בנספח שבסוף הספר את כל היומן בשלימות מתחילתו לסופו (מעמוד 000 ואילך). המשפט המופיע כאן "הפתיחה לכל השמחות שלאחריה" מופיע גם הוא במקומו בנספח שבסוף הספר.

וויילע אונז ווי תהנוה תעולם ככלל איז דורך מורה, כמאמר אסכול באורייתא
 וברא עולם, קודי אויך דער עולם הפרטי מון יעקרי איינעם קוסם דורך דעם אסכול
 באורייתא וואס דאס איז אויך דער טעם וואס א חתן איז עולה לתורה
 פאר דער חתונה -
 דערפאר אז מען בויט א בית כישראל, אין עולם, דארף מען ברייטן בויטן
 א בית אין תורה, וואס דאס איז תורה, און דורך דעם וואס ער בויט דעם בית אין
 תורה, בויט ער אויך אויך דעם בית אין עולם, א בנין עדי עד, ברור ישרים יבורך.
 (פשיחה ב' דר"ח כהלו, משי"ג)

(33) מ"ג מ"ג י"ג. ד"קא מ"ט מ"ט

הגהת הרבי בכתב יד קודשו (וציון לדרושי חתונה תרפ"ט) על שיחה המבארת מדוע עולה החתן לתורה לפני חתונתו

בס"ד, ש"פ ויצא, קריאת החתן ש"י לתורה, וביום ב' וישלח לילה על החתן-מאל בישיבת תומכי-תמימים בווארעא.
 וכל בניך למודי הוי, ורב שלום בניך (ישעי' נ"ד י"ג), ופי' במצו"צ למודי ד' תלמידי הוי, וצ"ל מהו"ע תלמידי הוי, ומצו"ד פי' וכל כו' הוי' ישכילו בחכמה כאלו יהיו תלמידי המקום ב"ה, ורב שלום בניך השלום של בניך יהי' הרבה מאד, ומ"ש כאלו יהיו תלמידי המקום פי' כאלו הוא כאשר והיינו דכאשר יהיו תלמידי המקום הנה או השלום של בניך יהי' הרבה מאד, ומתאים לפי התרגום וכל בניך אלפין באורייתא דהוי'

"וכל בניך" - המאמר שפתח את דרושי החתונה בימי שמחת החתונה

אחרי הקידוש אשר נמשך בערך שעה ומחצה רק בניגונים לבביות ובשמחה פנימית, התפללו מנחה ויעלו משם כל הנאספים שמחים וטובי לב, אל מדור העליון לסעודת שבת, ושם בביתו של רבינו שליט"א הי' שלחן ארוך וערוך עבור כל האורחים הנכבדים הקרואים להסעודה בערך שבעה מנינים ש"י, מהם יותר ממנין רבנים ומנין טובי"ם ובערך חמשה מנינים אשר לכולם נוכל לתארם בשם חסידים, כולם בעלי זקנה יראי אלקים.

ואחרי אשר רבינו שליט"א והחתן נטלו את ידיהם כל אחד ואחד נטל את ידיו וישב על מקומו אשר לפי כבודו בסדר גדול. משקה הי' לרוב וכן כל מאכלי שבת בשר ודגים פרפראות ג"כ ת"ל הי' מוכן לכל אחד ואחד על צד היותר נעלה ונכבד, וכל האורחים אוכלים ושותים ושמחים בלבבות שמחות.

באמצע הסעודה, בין דגים לבשר, דיבר רבינו שליט"א מאמר דא"ח "וכל בניך לימודי ד"³, מאמר נפלא מאד, השכלה ועבודה, ומעלת קדושת אותיות התורה שבכתב כמו שהם, בהסתכלות בהם נפש מישראל, ולכן קוראים לתורה את החתן בהשבת שלפני החתונה, והרבה השכיל להבין מעלת נה"י על כל הספירות, שבהם וע"י נמשך כח בהמקבל להיות משפיע...⁴

אחר המאמר אשר נמשך בערך שעה ומחצה, הי' ריקודים ארוכים והיינו שמחים בשמחה גדולה, גילה ורעדה יחדיו, בראותנו כי ישמח צדיק, וברבות צדיק ישמחו ויעלזו חסידיו ובכבוד ירננו, וגם הוא הקדוש שליט"א מרנן מרקד ומשמח אתנו ותהי שמחה גדולה מאד.

. . אחרי הריקודים הי' א רייד [=שיחת קודש] דברים ערבים ומתוקים אשר לא שמעו און עוד, ובטח יהי' הנחה מאחד השומעים ואיה"ש [=ואם ירצה השם] אעתיק ואשלח לכם ויהי' לכם למשיב נפש וכמים קרים.

ובטרם התחיל לדבר דברים חמים וחדים מעיקבא דמשיחא, מעומקא דליבא לקח כוס יין מלא בידיו הקדושים ויעמוד על רגליו, ונשתנה פניו הטהורים אזיל חוורא ואתי סומקא ועיניו נתמלאו דמע בהשיאם השמימה ויאמר: עתה אשתה

קובץ דרושי חתונה הכולל את כל המאמרים שנאמרו בשמחת נישואי הרבי

(3) נדפס בקונטרס 'דרושי חתונה' עמוד א, ובסה"מ קונטרסים חלק א עמוד 31 ואילך. מאמר זה מיוסד על (חלק מ) ד"ה פדה בשלום תרנ"ט (סה"מ תרנ"ט עמוד קמא ואילך). חלק מד"ה הנ"ל תרנ"ט מיוסד, כנראה, על ד"ה הנ"ל באור התורה להצמח צדק נ"ך ח"ב עמוד תתלג ואילך. וראה להלן בפנים כמה קטעי שיחות אודות מאמר זה ("וכל בניך").

(4) כאן מוסיף הרא"ח ביומנו: "ואיה"ש בקרוב יצא לאור ואשלחו לכם ויהי' לכם למזור ומחי' ולרוב ענג ונחת, וישמח בו כל לב מבקש ד', כי בו ישמח לבנו פה בשמוע הדברים האלה". קונטרס זה "דרושי חתונה" אכן יצא לאור לאחר החתונה ונדפס בקונטרס בפני עצמו, וגם בתוך סה"מ קונטרסים הנ"ל.

לחיים לאחיי בני גולה במדינתנו. ויברך אותם ברכה גדולה וארוכה ובקול חזק מאוד, עד אשר פחד גדול נפל על כל המסובים ויתגלגלו דמעות לרוב מכל אחד אשר לב רגש לו, הלואי שיקויים בכם בקרוב ברכתו של אותו צדיק, ויקבץ גליותנו מארבע כנפות הארץ⁵ ומלאה הארץ דעה.

הסעודה הזאת ברוב הודה והדרה לפני כ"ק אדמו"ר שליט"א ולכל חסידיו שי' נמשכה עד שעה ארוכה בלילה, ורק ההכרח להכין הכנה רבא על הנסיעה ביום א' שלאחריו לווארשא אילץ לגומרה קודם חצות, ולולא זאת, בטוח אנכי, כי רוב עונגה הרוחני אשר נראה הי' בו בעצמו שליט"א וכן בכל אנ"ש המסובים שי' אשר עין לא ראתה ומעולם לא שמעו עוד פה, טעם גן עדן ממש, כי אז לא נפסקה הסעודה הזאת והשלחן גבוה הזה עד אור הבקר".

עד כאן החלק המתאר את שבת העליה לתורה.

בהמשך יומנו (שיובא גם להלן) מציין ר' אלי-חיים, את מי שהופקדה על כל הצד הגשמי של הכנת המאכלים והמשקאות, עריכת כל סעודות השבת וכו' - "בתו הצעירה של רבנו שליט"א, שיינדעלע. . . אשר הכינה את השבת הגדול הנ"ל ברוב יופיו ותפארתו". זאת משום שכאמור, אמה הרבנית שליט"א היתה כבר באותה עת בוורשה. עוד מוסיף הרא"ח ומציין שגם אחותה "הבכירה חנה תי' היתה לה לעזר בההכנה רבה להשבת".

"גם השולחן הי' מקום לריקוד"

באותו יום ובאותן שעות ממש, התקיים מעמד נוסף של "אופרופעניש" - בבית הורי החתן בדנייפרופטרובסק. היתה זו שמחה משלימה למעמד שברייגה. על האירועים בדנייפרופטרובסק דיווח לחתן דודו, אחי אביו, הלא הוא הגאון החסיד הרב שמואל שניאורסאהן. לפנינו קטע ממכתבו המתאר את אירועי השבת:

"זוה החלותי, מהאופרופענעש, אשר גם אני עלה חלקי בידי להיות יחד עם הוריים שיחי'. ביום הש"ק אחר התפלה הי' כמובן קידושא רבא וסעודה גדולה ואם כי מספר הקרואים הי' מעט אבל הבאים הי' מרובים, לכבוד היום ולכבוד הזוג החדש, נאמרו דרשות, ועל כולם דרוש דרש אביכם שיחי' בדמעות שמחה וגיל וממעמקי לבבו, וממש נראה בעינינו אשר אצלנו יושבים החתן והכלה ואין

"לקח כוס יין מלא בידיו הקדושים"
- כ"ק אדמו"ר הריי"צ מברך על כוס יין

(5) כזכור, יומן זה הוא בעצם מכתב שכתב הרא"ח למשפחתו ששהו באותה עת ברוסיה ללא יכולת לצאת משם, וזהו האיחול שאיחל לבני משפחתו: "הלואי שיקויים בכם. . . ויקבץ גליותנו כו".

(6) קובץ 'מכתבי החתונה' עמוד כא. בהמשך יבואו חלקים נוספים ממכתבו זה.

הרב שמואל שניאורסאהן

רבי לוי יצחק שניאורסאהן

כאן ריחוק מקום כלל ואתנו עמנו הייתם. דברו באי כח מהבתי מדרש והביעו רגשות לבם והשמחה עמוקה שלהם. גם אנכי החתום מטה דיבר מה שדיבר, אבל כפי אשר לא הורגלתי לשנות דרשותיי פעמיים לכן לא אשנה גם עתה, והי' זה שכרי אשר כל מה שדברתי יצא לפועל בעזה"י.

הסעודה נמשכה עד השעה השמינית בלילה, וכמעט כל הבאים נשארו עד אחר הסעודה. באמצע הסעודה כטוב לבנו עשינו ריקודים ומחולות כדבעי למהוי, ועוד יותר מכדבעי למהוי. הריקודים הי' לא רק למטה אך גם למעלה, כי גם השולחן הי' מקום לריקוד,

ולא רק בהתפשטות הנפש אך גם בהתפשטות הגוף, כלומר בהפשטת הבגדים החיצוניים עד הטלית קטן. הכלל [=בסך הכל] יום הקריאה הי' ברוב שמחה וגיל אמיתית ברוב פאר והדר ואנכי החתום מטה יצאתי גם מעט מכלי וד"ל.

מברק מיוחד מהרבי הרי"צ

במוצאי שבת קודש שיגר כ"ק אדמו"ר הרי"צ מברק מיוחד מריגה לוורשה, בה ביקש מחסידיו מארגני סעודת הנישואין, שמלבד סעודת החתונה שעתידה להיערך ביום שלישי, יכינו סעודה נוספת ביום שני בערב - עבור תלמידי ישיבת תומכי תמימים.

"עסוקה בהכנות לחתונה"

באותה שעה, כזכור, שהתה הכלה בוורשה יחד עם אמה הרבנית. למרות טרדותיה בהכנות לחתונתה שתערך בעוד שלושה ימים, מצאה לנכון להתפנות מעיסוקיה לצורך כתיבת מכתב נוסף לחברתה הטובה הגב' נחה ריבקין. וכך כותבת לה הכלה במוצאי שבת י"א כסלו תרפ"ט:

"אני כבר כמעט עשרה ימים בוורשה. אני כל כך עסוקה בהכנות לחתונה, שאין לי רגע פנוי. ובכל זאת אלייך, נאטא⁸ יקרה, אני מאוד רוצה לכתוב, בידיעת הקשר שלך למשפחתנו ושאת היית רוצה להיות אתנו עכשיו. אני כאן עם אמי. עכשיו מאוחר מאוד, מוצאי שבת, וביום שלישי 27 בנובמבר תתקיים החתונה.

בית הורי הרבי בדניפרופטרובסק שם חגגו את את שמחת החתונה

(7) נדפס ב'משפחה חסידית' - מוסף 'כפר חב"ד' לגליון 1276 עמוד 10. המכתב במקורו נכתב ברוסית, כאן הבאנו את הקטע השייך לחתונה ובתרגום ללה"ק.

(8) כינוי לשם "נחה".

. . כנראה אימך⁹ גילתה מגרשברג, שאני רוצה מאוד לדבר אתה והיא עצמה התקשרה. אמך הבטיחה להיות פה מחר. אני כמובן אהיה מאוד שמחה לראות אותה . . ביום שני ב-26 בנובמבר יגיעו סבא, אבא . . ובכללות כל הקרובים שלנו. . . אני חושבת על 28 בנובמבר כתאריך חזרה לריגה¹⁰, ומשם אכתוב מכתב מפורט“.

הכלה יום לפני החתונה

(9) הגברת שיינא שרה העבער.

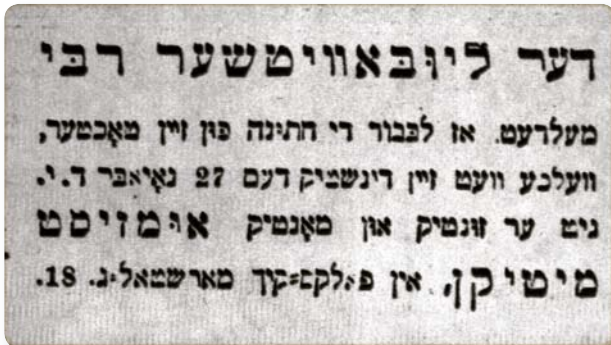
(10) ראה מה שצויין לעיל הערה 233 שכך היתה תוכניתו המקורית של הרבי הריי"צ, לשוב לריגה למחרת החתונה.

יום ראשון פרשת וישלח, י"ב כסלו

"סעודת עניים"

חתונת הרבי והרבנית על כל חלקיה ושלביה, התקיימו כיאה למשפחת מלוכה - ברוב פאר והדר, בהרחבה ושפע, בכמות ובאיכות בכל הפרטים. בכלל זה, נערכו כל הסעודות המקובלות בשמחת נישואין מתוך רחבות בלתי רגילה¹¹. כך, גם המנהג הידוע לערוך "סעודת עניים" בזמן שמחת נישואין¹² - התקיים פעמיים.

מבעוד מועד דאג הרבי הרי"צ לפרסם מודעה בעיתונות, על סעודה מיוחדת בה יוכלו כל דיכפין להשתתף. וזו לשון המודעה שהתפרסמה בעיתון הריגאי "פרימארגן" (בתרגום ללה"ק):

מודעת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בעיתון "פרימארגן"

"הרבי מליובאוויטש מודיע אשר לכבוד חתונת בתו, שתתקיים ביום שלישי 27 בנובמבר שנה זו, הוא מעניק ביום ראשון וביום שני ארוחת צהריים חנים במטבח העממי רח' מארשטאל 18."

כך יכלו כל החפצים ובפרט העניים, להשביע את נפשם בסעודה מיוחדת שנערכה עבורם - ביום ראשון י"ב כסלו וביום שני י"ג בכסלו בעיר ריגה¹³.

"יודישע בילליגע שפייע-הויז" (=מסעדה יהודית זולה). המסעדה בריגה בה הוגשו ארוחות ה"סעודת עניים" לכבוד חתונת הרבי

11 ראה מכתב מכ"ק אדמו"ר הרי"צ מיום ג' כסלו תרפ"ד (נדפס באג"ק הרי"צ ח"א עמוד שכה ואילך), אותו כתב כשנתיים וחצי לאחר נישואי בתו הבכירה עם הרש"ג, שמאחל לעצמו הרחבה בשמחות הבאות. וזה לשונו הקדוש: "בחודש סיון [תרפ"א] י"א בו, היתה חתונת בתנו מ' חנה תחי' ומצבנו ה' אז ל"ע דחוק מאד עד כי הוכרחנו למעט בהוצאה, באופן היותר מצומצם, וישמחנו ה' כימות עניתנו כו', ויזכנו לעשות שמחות מתוך הרחבה, בגו"ר".

12 שיחת ש"פ תצא תנש"א (סה"ש תנש"א ח"ב עמוד 808). ובשיחת ט"ו תמוז תשל"ו ('שיחות קודש' תשל"ו ח"ב עמוד 461) ביאר הרבי: שבנוסף לסעודת חתן וכלה וסעודת הקרובים - עורכים במיוחד סעודת עניים. והענין בזה הוא (לא הענקת כסף לעניים, אלא) שיתוף העניים בשמחה. וזהו ע"ד מה שמצינו (רמב"ם הלכות יו"ט) בנוגע ל"ושמחת בחגך" שזה נעשה דוקא כאשר בשמחתו (סעודת יו"ט) מעורבת גם שמחת העניים.

וראה 'נטעי גבריאל' הלכות נישואין פרק ד ס"ג: "הרבה נוהגים יום או יומיים לפני החתונה לעשות סעודה לעניים, וקורין לסעודה זו ארימע חתונה". ועיי"ש בהערותי מקורות וטעם למנהג זה. וראה ב'דרכי חיים ושלום' אות תתרמ"ט (הובא ב'נטעי גבריאל' שם): "יום אחד לפני החתונה מכלולת בתו תחי' הגביל [בעל המנחת אלעזר] לעשות סעודה גדולה לעניי העיר". ועוד בענין זה ראה 'ענבי הגפן' ח"א פ"ד סעיף ט שיש קורין לסעודה זו 'מאנזי"ה מאה"ל". ועיי"ש בהערות שבשולי הגיליון.

13 מעניין לציין, כי בכל יום מימי השבוע של החתונה, אף קודם שהחלו שבעת ימי המשתה - נערכו סעודות הקשורות לשמחת הנישואין: ביום הש"ק - לרגל האויפרופעניש (כנ"ל); יום א' - סעודת עניים; יום ב' - סעודת עניים וסעודת "חתן מאל" בוורשה (כדלהלן); יום ג' - סעודת הנישואין, ומיום זה והלאה שבעת ימי המשתה. [וזאת מלבד מה שחגגו בבית משפחת החתן בנייפרופטרובסק, כמו שכתב דוד החתן במכתבו מיום ה' י"ז כסלו (יודפס להלן בשלימותו) "ועתה עוד ידינו אתנו לחגוג את כל שבעת ימי המשתה, ולתכלית זה נשארתי פה עד יום ב' אי"ה"]. וראה ב'נטעי גבריאל' הנ"ל סעיף ג הערה י.

הרה"ח ר' אליהו (יאכיל) סימפסון

הרה"ח ר' ישראל ג'ייקובסון

הרה"ח ר' יחזקאל ('חאטשע') פייגין

טרם נסיעה

החל משעות הבוקר, נעשו בבית הרבי ההכנות האחרונות לנסיעה המיוחלת לוורשה.

מזכירו של הרבי, הרה"ח ר' יחזקאל פייגין, הספיק עוד בבוקרו של יום ראשון לדווח לידידיו שבארה"ב - הרב אלי' סימפסאן והרב ישראל ג'ייקובסון, על נסיעת משפחת בית הרבי לחתונה בעוד שעות ספורות. וכך כתב:

"ב"ה, יום י"ב לחודש כסלו תרפ"ט

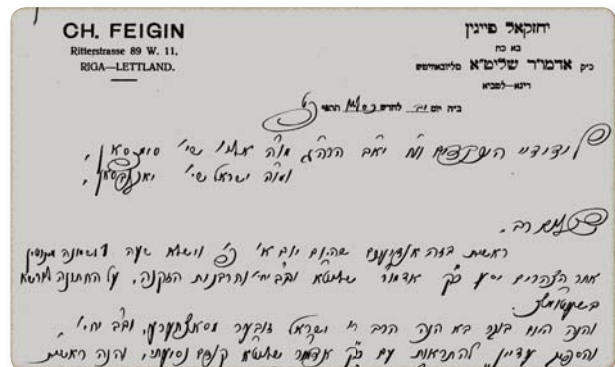
לידידי הנכבדים וו"ח יא"ב הרה"ג מו"ה אלי' שי' סימפסאן,
ומו"ה ישראל שי' יאקובסאן,

שלום רב,

ראשית אודיעכם שהיום יום א' פ' וישלח שעה 1 ושמונה מינוטין אחר הצהרים יסע כ"ק אדמו"ר שליט"א וב"ב יחי' והרבנית הזקנה¹⁴, על החתונה לורשא בשעה טובה ומוצלחת.

והנה היום בוקר בא הנה הרב ר' ישראל זובער מסאצהערע, וב"ב יחי', והספיק עדיין להתראות עם כ"ק אדמו"ר שליט"א קודם נסיעתו...".

ממכתב זה נודענו גם על השעה המדוייקת בה תוכננה הנסיעה: 1:08 (אחת ושמונה דקות) אחר הצהריים. כפי הנראה זוהי השעה בה אמורה הרכבת לעזוב את הרציף.

מכתבו של ר' יחזקאל ('חאטשע') פייגין, בו מציין את שעת יציאת הרכבת מריגה לוורשה

(14) הרבנית שטערנא שרה.

הרה"ח ר' אברהם גודין

הרה"ח ר' מרדכי דובין

הרה"ח ר' יעקב ישראל זובער

הנסיעה לחתונה

הרב אברהם גודין העלה על הכתב מזיכרונותיו על הנסיעה לוורשה¹⁵:
 "כאשר הרבי ופמלייתו נסעו מריגה לוורשה, היתה הרחבה הגדולה שלפני תחנת הרכבת הראשית של ריגה מלאה עד אפס מקום. רק לחלק קטן ניתנה האפשרות לקבל אישורי כניסה כדי שיוכלו להתקרב עד לקרון בו ישבו הרבי ומלוויו".
 לוורשה נסעה גם קבוצה של חסידים תושבי ריגה. ראש ציר בית הנבחרים של לטביה, החסיד החבד"י הנלהב ר' מרדכי דובין, התכונן אף הוא לנסיעה, אולם הסיים [=בית הנבחרים הלטבי] לא נתן לו לעזוב, עקב אסיפה גדולה וחשובה שהתקיימה באותם ימים בריגה ונוכחותו שם היתה מוכרחת. משום כך ליווה ר' מרדכי את המסע רק עד הגבול, וכדלהלן.

כי בשמחה תצאו

בשעת צהריים של יום ראשון י"ב בכסלו, יצא כ"ק אדמו"ר הריי"צ ובני ביתו ועמיהם פמליה נכבדה של חסידים, לעבר תחנת הרכבת. עיתוני ריגה האמונים על דיווח החדשות זכרו לדווח על הנסיעה.

החסיד רבי אליהו חיים אלטהויז מתאר ביומנו את אירועי אותה שעה, שעת הפרידה של יהודי ריגה מרועים ומנהיגם, ובין הדברים מזכיר גם את דיווחי העיתונים:

"ביום א' וישלח, י"ב כסלו, שעה ראשונה בצהרים, באותה שעה אשר שם דרכו צלחה עם כל ב"ב שי' לווארשא, באו כל אנ"ש עם יודעיו ומכיריו שי' על החתונה ללותם, ותהום כל הוואקזאל [=תחנת הרכבת] מרוב הרעש הגדול מאלפי

הדרכון של הרבי

15 (נתפרסם ב'אלגעמיינער זשורנאל' יום שישי ט"ו כסלו תשל"ט).

אנשים נשים וטף אשר נאספו לשם לכבודו של רבינו הק' שליט"א.

כי ע"י מכתבי-העת דהכא ריגא ודהתם ווארשא, נודעה היתה לכל לכוון את אשר עתיד לעשות, אחרי כי המכ"ע [=המכתבי עת] והסופרים עם המגידיים שלהם התחילו לכתוב, לדבר, ולספר מהחתונה הנכבדה הזאת בעוד מועד, וכמנהגם בכלל אינם מדקדקים כחוט השערה לאמיתתה של דבר, ולפי דבריהם של מכה"ע דווארשא אבל כבר הי' רבינו שליט"א בווארשא, אבל העתון היומי דפה הודיע סוף כל סוף את היום והשעה אשר באמת כן יהי'.

והרבה הרבה אנשים מכובדים עמדו בחוץ לחכות עד אשר האוטאמאביל [=הרכב] נגש אל הוואגזאל, ומאותו המקום אשר שם יצא מהאוטו, אשר בה נסע מהיכלו עד הוואג' אשר בו נכנס להמרכבה, ליסע בשלום, עמדו שני שורות אנשים משני הצדדים, ותיכונה אמה ומחצה רחבה השאירו עבור רבינו הק' שליט"א עם החתן שי' לעבור בתוון, אורך הדרך הזה הוא בערך שלש מאות אמה, העומדים בשורה עמדו ברוב כבוד ודרך ארץ וינענעו כולם בראשם לקראתו לאות שלום וברכה, וגם הוא הק' שליט"א השיב להם בראשו כן, ובשפתי חן וברוב אהבה אמר להם אחד ואחד בפרט בקול דממה דקה "היו שלום, היו שלום".

אנכי עמדתי ברגעים הללו על הפלאשצאדקע [=רציף] שלי בגובה מקום, בכוונה לראות בטוב את המחזה הנעימה זאת. . והנה פתאום קול מצהלות כקולות מים רבים נשמע מכל העם ובקול גדול וחזק מאד הרים הרימו כל המלוים את ברכתם "כי בשמחה תצאו" הידוע לכם, ובברכה המשולשת "יברכך", ובניגונים משמחי-לב שומען התחילה המרכבה לעשות צעדי' לאט לאט, והם הנאספים כלם כאיש אחד הולכים אתה עמה מן הצד, צעד אחר צעד מנגנים ומרקדים אחרי' וצועקים בחזק מקירות לבבם ברכות מאלופות.

המרכבה עמדה כמו במלחמה איתם להשמט מידיהם ולברוח מהם, והם בכל כחם ועוזם בורחים צועקים ורודפים אחרי' להשיגה ולהביט ולהסתכל לראות עוד ראי' אחת באוצרה הטוב, עד מחוץ התחנה, עד אפס כחם ממש ועד נעלמו מעיניהם, מה טוב ומה נהדר הי' המחזה הנוראה הזאת ברוב רגשות' העצומות, עד כאן סדר היציאה".

היינט איז דער פרייה קומט ליי ווארשא דער לויבאוויטשער רבי

די חתונה פון רבינוסאטמער קומט-פאר איז ווארשא דינסטאג

צונענרייט געווארען אַ רייה צימערן. די חתונה וועט פאַרקומען דינסטאָג. דער „מפּלַת פּנים" און די חופּה וועלען פאַרקומען אין דער לויבאוויטשער ישיבּה אויף מלאַוסקא 7 און דאָס מאַלצייט — אין חתונה-זאַל אויף פּאַנסקא 35. די דאָזיגע רביישישע חתונה האָט אין די חסידישע קרייזען אין ווארשא אַרויס-גערוּפּען אַ נרויסען אינטערעס. עס קומען אויך חסידים פון די קרעסען. אַ טייל זענען פּאַר פּרייטאָג געקומען קיין ווארשא. די פּלה איז געקומען קיין ווארשא נאָך מיט אַ וואָך פּרייער. עס קומט אויך די נאַנצע פּאַמיליע פון לויבאוויטשער רבי'ן ווי: דער איירעם, זיינע צוויי פעכטער, די מיטער און דאָס אייניקעל.

נעכטען 1 בייטאָג איז אַרויסגעפּאַה-רען פון רינא אריפּן ווען קיין ווארשא דער לויבאוויטשער רבי הרב ר' יצחק יוסף שניאורסאָהן, וועלכער סאַנט ווי בע"ה ווארשא, חתונה זיין סאַכטעו אין ווארשא. צוזאַמען מיט'ן רבי'ן פּאַהרם אויך אַרויס פון רינא, דער חתן, דער מחותן און דעם רבינ'ס שווער.

קיין ווארשא וועט דער רבי אַנקומען מיטן שנעל-צוג היינט 7 אַ זיינער אין דער פרייה אויפ'ן וועגער וואקזאַל.

נלייך פון וואקזאַל וועט דער רבי מיט'ן מחותן פערפּאַהרען אין האַטעל קראקאוו-סקי אויף ביעלזשענסקא נאָס וואו עס איז

ידיעה בעיתון "מומנט" (וורשה, 19ג כסלו תרפ"ט):

היום בבוקר מגיע לוורשה הרבי מליובאוויטש

חתונת בתו של הרבי תערך ביום שלישי בוורשה

שורת חדרים.

החתונה תערך ביום שלישי. ה"קבלת פנים" והחופה יערכו בישיבת ליובאוויטש ברחוב מלבסקי 7 וסעודת החתונה באולם שברחוב פנסקה 35.

החתונה הרבנית הזו יצרה התעניינות רבה בקהילות החסידים. מגיעים גם חסידים מהגלילות. חלקם כבר הגיעו ביום שישי לוורשה.

הכלה הגיעה לוורשה כבר לפני שבוע. בנוסף מגיעים כל משפחתו של הרבי מליובאוויטש, כמו חתנו, שתי בנותיו, אמו ונכדו.

אתמול בשעה 1 בצהריים יצא מריגה לכיוון וורשה הרבי מליובאוויטש, הרב ר' יוסף יצחק שניאורסאָהן, שכמפורסם עורך חתונה לבתו בוורשה.

יחד עם הרבי נוסעים מריגה גם החתן, המחותן, והחותן של הרבי.

לוורשה יגיע הרבי עם הרכבת המהירה היום בשעה 7 בבוקר לתחנת הרכבת.

מתחנת הרכבת יסע הרבי תיכף, יחד עם מחותנו, למלון קראקאווסקי שברחוב בילנסקי, היכן שהוכנו

יפצחו רינה

ר' אליהו חיים ממשיך בתיאור המסע:

"בהוואגאן [=בקרונ] אשר בו נסע רבינו שליט"א עם משפחתו כן ירבו, נסעו רק ב"ב שי' והלא המה, הוא שליט"א עם החתן שי', הרבנית הגדולה שליט"א, חתנו הרש"ג¹⁶ ורעייתו ובנם שי', בתו הצעירה שיינא ת'. כבר הודעתי אתכם כי הרבנית שליט"א עם הכלה ת' נסעו מפה לווארשא עוד ביום א' תולדות¹⁷, להכין צרכי החתונה.

מאנ"ש דפה שי' נסעו אתנו בערך מנין לווארשא על החתונה, כי גם הגבול הקטון אשר בין לאט[בין] ופולין גדול כחו להפסיק, בל יעבורו גם החפצים באמת, וכמו למשל ידידנו הרי"ף [=הרב יחזקאל פייגין] שי' אחרי רוב ההשתדלות הכא והתם מוכרח הי' להשאר בפה¹⁸, התוכלו לשער העגמת נפש מזה.

כ"ק אדמו"ר הרי"צ והרה"ח ר' מרדכי חפץ בתחנת רכבת

בהוואג' [=קרונ] השני ישבנו ושתינו אנחנו הנוסעים על החתונה עם המלוים אותנו עד הגבול.

גם ידידנו הרמ"ד [=הרב מרדכי דובין] שי' נסע אתנו עד להגבול, הוא הכין את עצמו לנסוע לווארשא, אפס הסיים [=בית הנבחרים הלטבין] לא נתן לו לעזוב האסיפה הגדולה העיקרית אשר היתה בימים האלה.

בהוואג' שלנו הי' ששון ושמחה משקה ופארבייסן לא חסר לנו והי' לרוב, ועל הטוב הזה אזכור לטוב את בתו הצעירה של רבנו שליט"א, שיינדעלע ת', אשר היא היתה עקרת הבית כל העת אשר אמה הרבנית שליט"א היתה בווארשא, היא, היקרה, בכח כשרונה וברוב טובה ועדינותה, הכינה לנו אוכל ומשקה עם כל מעדנים, על הדרך השמח הזה, ראוי' היתה להזכירה הטוב ולתשבחות בעת כותבי מהשבת אופריפענעס, כי היא אשר הכינה את השבת הגדול הנ"ל ברוב יופיו ותפארתו, אך שלא להטיל קנאה בין אחיות, כי גם הבכירה חנה ת' היתה לה לעזר בהכנה רבה להשבת על כן עברתי בשתיקה, אפס בהנוגע להוואג' עתיד אהי' ליתן דין וחשבון אם לא אדגוש בה, כי רק כחה ועוצם ידה עשה לנו את החיל הזה אשר אכלנו ושתינו, שבענו והותרנו, שמחנו ורקדנו, וקולינו הי' נשמע להוואג' של רבינו שליט"א אשר בטח נהנה מזה, כי שמחתנו הלא שמחתו היא.

התפללנו מנחה ומעריב במנין גם ידידנו הר"מ [=הרב מרדכי] שו"ב חפץ חזר לנו את המאמר "וכל בניך" הנ"ל. ות"ל כי נרגשה היתה השמחה של מצוה

16) לעיל עמוד 56 הובא שהרש"ג נשלח לוורשה לסדר את הויזות במחצית השניה של חודש חשוון. לפי המובא כאן מובן, שהרש"ג חזר לריגה, ונסע שוב עם משפחת הרבי ב"ב כסלו לוורשה. ועפי"ז מובן שהידיעה שהופיעה בעיתונים "היינט" ו"מומנט" אודות זמן בואו של הרש"ג לוורשה, לא מדוייקת. וכנראה לא ידעו הכתבים שהרש"ג שב לריגה ונסע שוב עם פמליית הרבי.

17) כ"ח מר-חשוון.

18) ראה מגדל עז (לר"י מונדשיין) עמוד 27, ממכתבו של ר"י פייגין לידידו הרע"ז סלונים: "ע"ד שאלתך מהגילויים של החתונה, הנה לא זכיתי להיות שם".

בפנימיותינו כמו בשנים קדמוניות בעת עלינו לרגל בחבורה לליובאוויטשׁ.

”ששון ושמחה זה לקבל זה”

גם אלו שלא הצליחו לנסוע לחתונה, ועמם עוד המוני יהודים שדבר נסיעת הרבי לשמחת נישואי בתו הגיע לאוזנם, השתדלו להתראות עם הרבי בתחנות הרכבת שבין ריגה לוורשה.

וכך מתאר הרא”ח את התחנות בהם פגשו חסידים ואנשי מעשה בדרך מסעם:

”גם בדווינסק ידעו אנ”ש לכוון השעה ויצאו אנ”ש דשם לקראתו ברוב כבוד והדר לברכו ולהתברך” - העיירה דווינסק

”גם בדווינסק ידעו אנ”ש לכוון השעה ויצאו אנ”ש דשם לקראתו ברוב כבוד והדר לברכו ולהתברך, אף כי עמדנו שם מינוטין ספורים, ומשם עד הגבול בערך 3/4 שעה, ושם נפרדו מאתנו המלוים עד הגבול.

מהגבול לוויילנא לא רחוק הדרך ובערך שעה ומחצה באנו צלחה על הסט”[ניאציא] [=תחנה] ווילנא. נבהלתי ונשתוממתי, גיל ורעדה של שמחה אחזתני, בראותי פתאום את ריבוי האנשים עומדים על התחנה, וכלם ישראל סבא, בעלי זקנה, ובקול רעש גדול דוחקים ולוחצים זה את זה, ורצים זה אחר זה בכוונה אחת כאיש אחד להוואג’ אשר בו נוסע עטרת תפארת ראשנו שליט”א, והכל רוצין לראותו ולהסתכל בו בברכת מז”ט ולהתברך מפיו הקדוש.

וכעבור זמן מה והנה נשמע קולות מאליפות וכלם כאחד מנגנים לכבודו לכבוד השמחה, ניגון טוב ויפה, אנחנו אנ”ש הנוסעים אשר עמדנו באותה שעה על הפלאטפארמע של הוואג’ [=הפלטפורמה של הקרון] שלנו, ג”כ לא החרשנו ונתעוררנו בכפליים לששון ושמחה לנגן אתם עמם זה לקבל זה, מה אהוב וחביב נחמד ונעים, היתה שעה הזאת לפנינו אנ”ש, ובלי תפונה גם לפני אדון כל, אשר לפניו נגלו תעלומות כל לב, והתרגשותה של שמחה זו מה היא עושה, והלא באמת זכה ונקי’ היא השמחה הזאת בלי שום תערובות חומרי וגשמי.

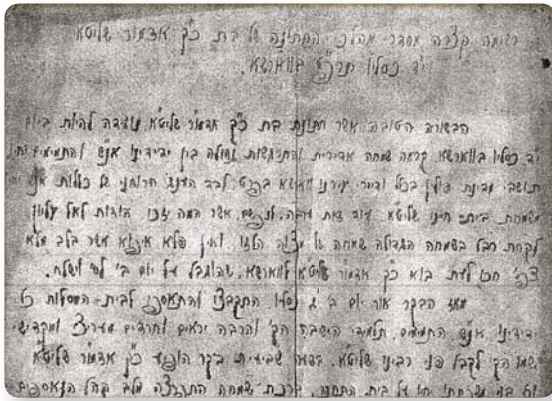
.. אחרי רגעים אחדים נפרדנו מאתם בקול רעש של שמחה וחדוה ובברכות אין קץ, הלואי שיקוימו בו שליט”א, בנו, בהם, ובכם אהובי מרחוק”.

עד כאן החלק מיומנו המתאר את הנסיעה לחתונה.

יום שני פרשת וישלח, י"ג כסלו

חסידים מקבלים פני רבם

עם אור הבוקר של יום שני, השלושה עשר לחודש השלישי, הגיעה הפמליה הנכבדה ובראשם הרבי הרי"צ והחתן לוורשה שבפולין. שם, בתחנת הרכבת, קיבלו את פניהם מאות חסידים בשמחה ובהתרגשות. וכך מתאר זאת החסיד ר' שמואל זלמנוב ביומנו:

"מאז הבוקר אור יום ב' י"ג כסלו, התקבצו והתאספו לבית המסילות כל ידידינו אנ"ש, התמימים, תלמידי הישיבה הקדושה והרבה יראים וחרדים מעריצי ומקדישי שמו הקדוש לקבל פני רבינו שליט"א. בשעה שביעית בוקר הופיע כ"ק אדמו"ר שליט"א וכל בני משפחתו יחיו על בית התחנה.

ברכת שמחה התפרצה מלב קהל הנאספים בראותם את פני מלכם הוד כ"ק שליט"א, ובחורי חמד של הישיבה התאמצו לפנות דרך, לתת היכולת לרבינו שליט"א לעבור בין ההמון הגדול אל הרחוב שם כבר הוכן מראש מרכבה כבודה להוביל את רבינו שליט"א ואת בני משפחתו יחיו לאכסניה שהוכנה עבורם באחד ההאטעלין [=מלוונות] הכבודות שבעיר".

"הרבי מליובאוויטש בוורשה"

מדיווחי העיתונות היהודית בוורשה, מתוודעים אנו לפרטים נוספים מקבלת הפנים לה זכה הרבי בהגיעו לעיר. וכך נכתב ביומונים שהופיעו בבוקרו של יום שלישי י"ד כסלו תחת הכותרת "הרבי מליובאוויטש בוורשה"¹⁹:

"לקבל את פני הרבי חיכו כבר מהשעה 6 בבוקר 300 בחורים מתלמידי ישיבת ליובאוויטש, כמה רבנים וקהל רב מחסידי ליובאוויטש. הרכבת עצרה בתחנה בשעה 7 בבוקר. יחד עם הרבי מליובאוויטש הגיעו מריגה גם: החתן, חתנו של הרבי הר"ר שמריהו גורארי²⁰, אמו של הרבי, שתי בנותיו ונכד. גם הגיעו כמה עשרות חסידים מריגה וקהל גדול של חסידי ליובאוויטש.

לפני בואה של הרכבת מריגה, הגיע - עם הרכבת שבאה מרומניה בשעה 6 וחצי בבוקר - חותנו של הרבי מקישינוב ר' אברהם שניאורסאהן.

"התקבצו והתאספו לבית המסילות כל ידידינו אנ"ש, התמימים... והרבה יראים וחרדים מעריצי ומקדישי שמו הקדוש לקבל פני רבינו שליט"א" - קטע מיומנו של הרה"ח ר' שמואל זלמנוב

19) בשורות הבאות הבאנו תמצות של כמה קטעי עיתונות, ובעיקר בפרטים שמוסיפים בתיאור קבלת הפנים.

20) בכמה עיתונים המתפרסמים בספרנו, הוסיפו לציין, שהרב שמריהו גורארי כבר הגיע לוורשה לפני ימים אחדים, אבל ראה לעיל הערה 368 (על פי יומנו של הרא"ח אלטהויז) שפרט זה אינו מדויק.

הקבלת פנים היתה כמנהג ליובאוויטש בלי "נטילת שלום"²¹. הקהל הגדול יצר חומה אנושית ושביל למעבר הרבי עם משפחתו.

עוד הוסיפו לדווח בכתבי העת:

"למכוניות שהוכנו מראש נכנסו הרבי ומקורביו ונסעו למלון קראקאווסקי שברחוב בילנסקי. החתן עצמו נסע למלון אחר²². אביו של החתן רב העיר יקטרינוסלב הרב ר' לוי יצחק שניאורסאהן לא יכל לבוא לחתונה.

החתונה תערך במתחם ישיבת ליובאוויטש וגם באולם שברחוב פנסקה 35. החופה תערך היום שלישי בשעה 5, בחדרים שלכבוד החתונה נצבעו מחדש. מצפים לבואו של קהל גדול הן מקומי והן מחוץ למדינה".

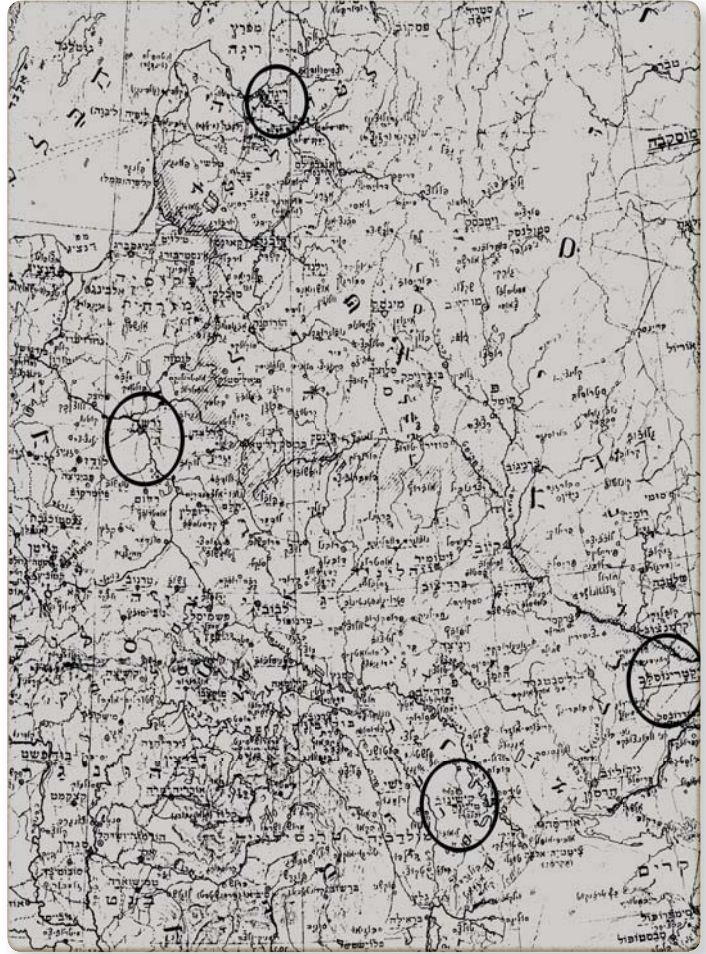
לראות פני מלך

למעמד קבלת פנים זו מקדיש ר' אליהו-חיים אלטהויז ביומנו מקום נכבד, וכדרכו בריבוי פרטים ורוב רגש:

"ועתה בני²³, חתני²⁴ ואנ"ש שי' האספו ואגידה לכם את הטוב אשר זכיתי לראות בעי"ת ווארשא.

ביום ב' י"ב כסלו שעה שביעית בוקר נגשה המרכבה ברוב מתינות לאט לאט להוואגזאל [=תחנת הרכבת] דווארשא, אלפי אנשים נשים וטף עם כל התמימים מהישיבה שי' כן ירבו יצאו לקראתו. מרוב הדוחק והבהלה, אשר כל אחד ואחד דוחק את חברו לדחותו, להיות מהראשונים הזוכים לראות פני המלך, לא הי' לי שום יכולת לא לי ולא לאנ"ש שי' הנוסעים אתי לצאת מהוואגאן [=קרונ], גם לא לראות מהנעשה אצל הוואגאן של רבינו שליט"א, ולמרות נפשי לא אוכל למסור לכם בפרטיות מי המה הי' מהראשונים אשר זכו לפגשו ולדבר אתו, כי לא ראיתי.

מפי המגידיים שמעתי שחותנו של רבינו שליט"א, הרב ר' אברהם שליט"א [שניאורסאהן], אשר בא ג"כ לווארשא מקישינוב באותה שעה עם בנו שי', הוא

ריגה - מקום מגורי הכלה
 יקטרינוסלב - מקום מגורי החתן
 וורשה - מקום בו נערכה החתונה
 קישינוב - מקום מגורי הסבא הרב"ח
 ר' אברהם שניאורסאהן

21) שלא כמנהג אדמו"רי פולין (מנהג שהיה מוכר לקהל המקומי והעיתונאים) לקבל "שלום" (לחיצת יד מכל החסידים).

22) ב'מכתב מוורשה' להלן עמוד 182, כותב, שהרבי הרי"צ ומשפחתו התאכסנו במלון "קראקאווסקי" שברחוב "ביעלינסקי" ואילו החתן היה במלון אחר (כמדומה ברחוב "נאבאליפיע").

23) בנו פנחס טודרוס.

24) חתנו מרדכי סלדובניקוב.

דער ליבאוויטשער רבי אין ווארשע

אין נעכטען אינדערפריה צענעפטן אויסן הארשענער טייפא העסטאל אין נעכטען צענעפטן דער ליובאוויטשער רבי, הרב ר' יצחק יוסף שניאורסאהן. העל כשר פירטס היינטיגע רינסטע ויזן פאכי כשר צו דער חופה.

סעלבאגלייבן ויזן דעם רבין זענען שוין פון 6 א זינדע נעשטען אויסן פערטן אלע 300 בחורים פון דער ליובאוויטשער ישיבה אין הארשע (סלעזשען 7), עס ליכט רבנים אין א נרויסע דזשעל ליובא וייפשער חסידים. טאזן צעשטען פון רי

נער זען אין סיוען רומענישען צוג. העל כשר טוטס פון הארשע 6 סיוען 50 פריח צענעטען פון קיינעם דעם רבי'נס שווער דאבראם שניאורסאהן. צוזאמען סיוען ליובאוויטשער רבי'ן זענען אויך נע טוטס פון ליובא: דער חתן, דעם רבי'נס אינעם הרב ר' שמואל נור-אליה, העל כשר ויזן שוין סיוען עטליכע מען צודיע נע קיסען פון הארשע, דעם רבי'נס טוטער אין דער טעכטער סיוען פלאייניקעל. עס זענען אויך צענעטען עטליכע צענדליגן חסידים פון ליובא אין א נרויסע צעלע לויבאויטשער חסידים פון רי קיסען. דער

ספרו פנים אין צוענאנגען אויסן ליובא וייפשער קיינער. פון... שלום-נעוהסקילי. דער נרויסער עולם השם נעכטען צו סיוען און פירונגעלעאס דעם רבין סיוען ויזן פאכיליג.

אויך צוענעטען איינפאכטליכען אין דער רבי סיוען זינען ספרים פריסעטורען אין: השפעל, פראפעטס"א איין בעלזא. סען נאכ דער חתן אין פערטורער איין פון צענעטען: העפעל. דעם חתנים פאפער. דער עקסעטלינגסלעזער רב הרב ר' לוי יצחק שניאורסאהן: השם גים נעקעט פון

סען אויך דער חתונה. רי חתונה דעם, רי עס אין שוין נעטע נערויסען אין... סעסטיבל פאכיליג אין זענען פון דער ליובאוויטשער ישיבה אין אויך דער פאכיליג 35. רי חתונה דעם פאכיליג רינסטען: לינסטען, נ ג. רי חתונה דעם, ראי אלע חתנים זע נע. צענעטען דער חתונה גי איינפעטען נעטע: עס דערען פאראים דעם אויך מען סיוען א נרויסען עילט סיוען פון ליובא א סיוען אויפגאנג.

דיעה בעיתון "מומנט" (וורשה, י"ד כסלו תרפ"ט):

הרבי מליובאוויטש בוורשה

העיר יקטרינסלב, הרב ר' לוי יצחק שניאורסאהן לא יכל לבוא לחתונה. החתונה תערך, כפי שכבר נדפס ב'מומנט', במתחם ישיבת ליובאוויטש וגם באולם שברחוב פנסקה 35. החופה תערך היום יום שלישי בשעה 5 אחא"צ, בחדרים שלכבוד החתונה נצבעו כולם מחדש. מצפים לבואו של קהל גדול מן מקומי והן מחוץ למדינה.

חסידים מריגה וקהל גדול של חסידים ליובאוויטש מהגלילות. הקבלת פנים היתה כמנהג ליובאוויטש בלי "נטילת שלום". הקהל הגדול יצר חומה אנושית ושבייל למעבר הרבי עם משפחתו. למכוניות שהוכנו מראש נכנסו הרבי ומקורביו ונסעו למלון קראקאווסקי ונצבעו בילנסקי. החתן עצמו נסע למלון אחר. אביו של החתן, רב

לפני בואה של הרכבת מריגה, הגיע עם הרכבת, שבאה מרומניה ומופיעה בשעה 6:50 בבוקר, חותנו של הרבי מקישינב ר' אברהם שניאורסאהן. יחד עם הרבי מליובאוויטש הגיעו מריגה גם החתן; חתנו של הרבי הר"ר שמריהו גורארי שכבר הגיע לוורשה לפני ימים אחדים; אמו של הרבי, שתי בנותיו ונכד. גם הגיעו כמה עשרות

עם הרכבת הריגאית המהירה שהגיעה אתמול בבוקר לתחנת הרכבת המרכזית בוורשה, הגיע הרבי מליובאוויטש, הרב ר' יוסף יצחק שניאורסאהן, שמוליך היום, יום שלישי, את בתו לחופה. לקבל את פניו הגיעו כבר מהשעה 6 בבוקר כל 300 הבהורים תלמידי ישיבת ליובאוויטש בוורשה (מלבסקי 7), כמה רבנים וקהל רב מחסידי ליובאוויטש.

הראשון אשר רבינו שליט"א נגש אליו ויפול על צוארו וינשק אותו, אך אני לא ראיתי מאומה."

תחנת הרכבת בוורשה

הרה"ח ר' אליהו חיים אלטהויז

שומר המלך

בעוד עיני ההמון נשואות לעבר קרונות הרכבת, מובילי הפמליה המלכותית - השתדל החתן עצמו להיחבא מעיניהם של מקבלי פניו. "שומר" החתן נתמנה, בהוראת הרבי הריי"צ, לא אחר מאשר מיודענו ר' אליהו חיים אלטהויז בעצמו. הודות לכך עלה בידו להיות במחיצת החתן, תחת קורת גג אחת, כל העת עד החתונה, ובזכותו זכינו אנו לתיאוריו המאלפים - גם מאותן שעות שאיש לא ידע ולא ראה היכן נמצא החתן ומה מעשיו.

וכך מתאר הרא"ח את "בריחתו" עם החתן:

"עמדתי כמשתומם, ובאמצע ההשתוממות והנה החתן שי' נכנס אל הוואגאן שלי ומציע לפני כי אסע איתו אל אטעל [=בית-מלון], וכי כן רצון כ"ק אדמו"ר שליט"א. מובן הדבר כי לא אחרתי אף רגע אחת וחיש מהר יצאנו שנינו ברוב עמל ויגיעה מהוואגאן, ובקושי גדול רוב תלאה נדחפנו שנינו אחוזה זרוע, לעבור בין האנשים הרבים אשר סבבו אותנו. והי' כי ישאלו אותי לברכני בברכת שלום מי ממכירי, לא עניתיו.

רצים אנחנו דחופים ומהורים ברוב בהלה, בלי אומר ובלי דברים, אנחנו בעיניהם, כמו הם בעינינו, והעיקר נפשי נבהלה מאד לבל יוודע כי הוא הוא החתן, אשר אותו חפשו ודרשו לברכו ברכת שלום. והיא שעמדה לי אשר לכל אחד השבתי בחפזן והראתיו את הוואגאן אשר בו נוסע רבינו שליט"א, ובזה הצלתי את נפש

החתן שי' מידי האלפים שי' אשר נטויים היו עליו בידיים פשוטות לתקוע כל אחד ואחד את כפו יד אל יד אליו, ומי יודע אם בכחו הי' לעמוד בפני כל אלה.

ובאו ונגמול טובה להשאפערין [=נהגי המוניות] אשר שונאי ישראל המה ואוהבי כסף מאד, ובכדי שנוכל להגיש את האטא [=לגשת למכונית] לישב בתוכו לא חכה עד אשר נקרב אליהם, ויעשו המה צעדות אחדות בהאטא אלינו בכדי לגרש את הרודפים אחרינו והצרים לפנינו, וכהרף עין ישבנו בו והדלת נסגרה אחרינו, ונצלנו כרגע אחת מידם בשלום.

ברם, דא-עקא, כי מרוב הבהלה והחפזון לא זכיתי לראות את כל הטוב הנעשה אצל הוואגאן של רבינו שליט"א עם כל הסדר היפה והנעים אשר ספרו לי אח"כ, גם לא הספקנו לשאול את שם האטעל [=בית המלון] אשר הכינו לפני החתן שי', ולא ידענו אנה לפנות לאיזה אטעל ונסענו בהאטא יותר משעה ומחצה עד אשר מצאנו אטעל אשר בו חדר פנוי עבורנו.

אמנם משכורתי הי' בכפליים כי הייתי עם החתן שי', המעת-לעת שקודם החופה, ות"ל נוכחתי ונודעתי בבירור גמור ברוב יראתו, ויראת ד' היא אוצרו, ובטח יפק רצון מד'. תפלתו, אמירתו תהלים, לימודו בהראשית חכמה, והק"ש שעל-המיטה בהמעת-לעת ההיא הייתה לי למשיב נפש ולרוב ענג ונחת.

גם זכיתי לראות אצל החתן שי' מכתב ליום החופה מאביו הרה"ג והרה"ח הרלו"צ שליט"א²⁵ אשר בו יבאר בארוכה מעלת יום השלישי אשר יום החופה בו, על כל הימים, עפ"י קבלה, מהמעט דמעט אשר הבנתי אפס קצהו, נבהלתי ונשתוממתי מרוב ידיעתו, ואמיתתם של דברים האלה. ומסיים כי גם הגאולה דלעתיד לבוא ג"כ תהי' ביום השלישי, כמ"ש ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו. מאד מאד נהייתי מהמכתב הזה, כי זה כבר לא שמעתי מפיו המתוק שלשלאות ושרשראות הקבלה אשר הוא מסלסל ומחבר כידוע לכם".

הכנות אחרונות לחתונה

במשך היום התקבצו הרבה מאנ"ש והתמימים מכל ערי פולין וגליל ליטה הפולנית, שבאו לשמחת החתונה הגדולה.

אורחים²⁶ רבים הגיעו גם מחוץ למדינה, כך למשל הגיעה קבוצת חסידים מקשינוב בראשות סב הכלה הנזכר לעיל, הרה"ק ר' אברהם שניאורסאהן. בין הבאים עמו היו גם בנו - הרב בן-ציון שניאורסאהן, ומחותנו של הרבי הרי"צ החסיד רבי מנחם מענדל גורארי' (אביו של חתנו הרש"ג).

ביום²⁷ זה הגיע הגאון המפורסם מחשובי חסידי גור, הרב מנחם זעמבא לבקר את אדמו"ר הרי"צ, הם ישבו ושוחחו יחד במשך כשלוש שעות!

הרה"ח ר' בן ציון שניאורסאהן

הרה"ח ר' מנחם מענדל גורארי

(25) המכתב נדפס לעיל עמוד 82 ואילך.

(26) ע"פ יומנו של הרה"ח ר' שמואל זלמנוב.

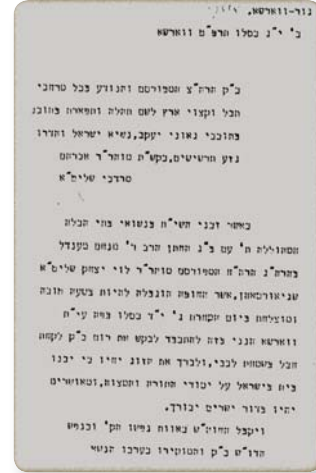
(27) 'מכתב מוורשה' להלן עמוד 182.

הרה"ק בעל האמרי אמת מגור

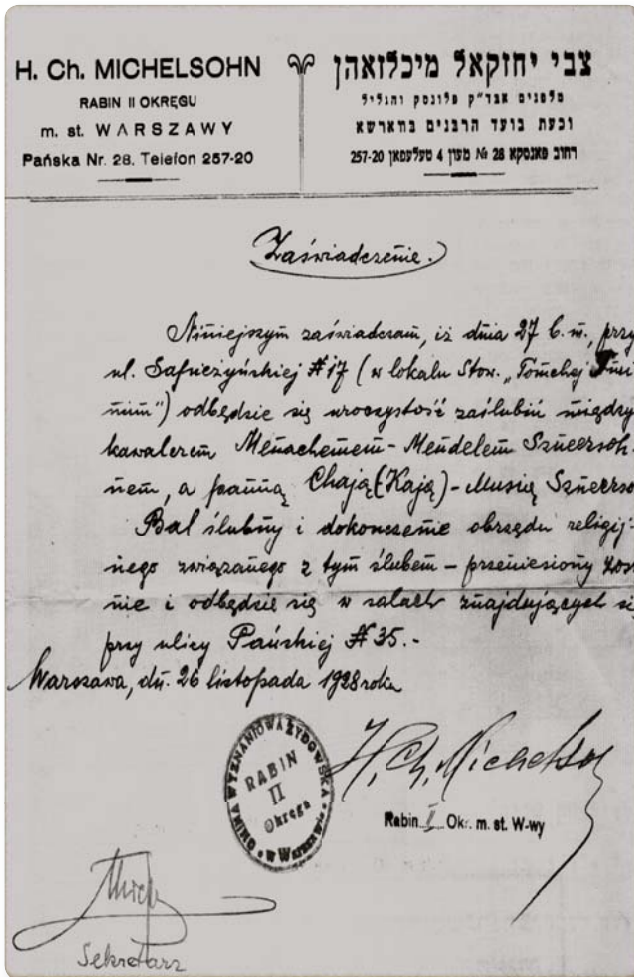

הרה"ק בעל העקידת יצחק מאלכסנדר

נוסח ההזמנה שנשלח לאדמו"רים

במקביל, שלח הרבי הרי"צ את האברך ר' יעקב יצחק שפירען אל האדמו"רים בפולין, על מנת להזמיןם לחתונה באופן אישי, כשהוא מצרף איתו נוסח הזמנה מיוחד. בין האדמו"רים שהוזמנו ביום זה אנו מוצאים את: האדמו"ר רבי אברהם מרדכי אלתר - בעל ה'אמרי אמת' מגור. האדמו"ר מסוכוטשוב - רבי דוד בורנשטיין. האדמו"ר רבי יצחק מנחם מענדל דנציגער - בעל ה'עקידת יצחק' מאלכסנדר. האדמו"ר רבי מרדכי יוסף אלעזר ליינער - בעל ה'תפארת יוסף' - מראדזין. האדמו"ר רבי מרדכי יוסף טווערסקי - האדמו"ר מזלוטופול.

תעודת נישואין של הרבי והרבנית הונפק ע"י הגאון הנודע הרב צבי יחזקאל מיכלזאהן - חבר ועד הרבנים בוורשה

רישום נישואין

במשך היום הנפיק חבר ועד הרבנים בוורשה, הגאון הנודע הרב צבי יחזקאל מיכלזאהן - תעודת נישואין עבור החתן והכלה, חתומה על ידו.

וזה נוסחה בתרגום ללה"ק:

תעודת נישואין

אני מצהיר כי טקס דתי של נישואים יתקיים ב-27 לחודש זה, בכתובת סאפיעזשינסקא 17 (בחצר ישיבת תומכי תמימים), בין הרווק מנחם מענדל שניאורסאהן והרוקה העלמה חיה מושקא שניאורסאהן.

קבלת פני האורחים וסיום טקס החתונה הדתית [סעודת החתונה] יתקיים באולם ברחוב פיינסקא 35.

וורשה, 26 לנובמבר 1928

צ. י. מיכלזאהן

סעודת ה"חתן מאהל"

על פי בקשת הרבי הרי"צ במברק, שכזכור שיגר מריגה, עוד טרם בואו לוורשה, להכין סעודה מיוחדת לתלמידי הישיבה בערב יום החתונה, נערכה הערב בשעה שמונה סעודה באולם הישיבה. סעודה זו נקראה בשם סעודת "חתן מאהל" [=סעודת חתן] שמקורה במנהגי ישראל²⁸.

על טיבה של סעודה זו וטעמה שואל-מתפלא ר' אלי' חיים ביומנו:

"מדוע נקראת השמחה אשר חוגגים טרם החתונה ע"ש החתן לבד ובשם "חתן מאל", לא ידעתי מעולם וגם עכשיו טרם אדע, ואל תשאלו אותי, כי לא ידעתי טעמה, אפס בחוש ראיתי, כי הכלה איננה משתתפת בהשמחה הזאת וכן כל הנשים השייכות להחתונה פטורות מן החג הזה²⁹, וגם נודעתי כי מסכת גדולה בפני עצמה היא..."

למרות³⁰ שהסעודה נערכה עבור תלמידי הישיבה, הגיעו בפועל גם הרבה בעלי בתים וקהל גדול, עד שמפני הדחוק הרב הוכרחו להביא שוטרים לעשות סדר, ואכן, תחת פיקוחו של המשגיח בישיבה, הרב אלתר שימחוביין, נכנסו כולם.

קבוצה מתלמידי הישיבה
בוורשה

שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה

על המעמד המרשים שנגלה לנגד עיניו, היטיב לספר הרא"ח אלטהויז, כשהוא לא חוסך בתיאורים חיים, בהם מובעים גם רגשותיו העזים האפופים בניחוחות מ"גן עדן" כהגדרתו:

"באותה שעה שנכנסנו להזאל [=האולם] בישיבת "תומכי תמימים"³¹, אז נפקחו עיני ויאר לי מהאור הגדול אשר הבית נתמלא ממנו. הזאל הגדול נתתקן ונצבע הצבע תכלת דומה לים, עם תערובות של הרבה גוונים. התקרה וכן הכתלים גם הרצפה הכל שפיר נאה ויפה בהוד והדר, שלחנות ארוכות עומדות כמו "ח" מצופים כל אחד במפה לבנה, מנורות גדולות של עלעקטרא [=חשמל] מלאים זיו ומפקים נוגה מרוב הנרות אשר בהם, תלויים באמצע מן התקרה וכן בכל ארבע פנותיו של החדר הגדול הזה.

במזרח עומד זה השלחן אשר לפני ד' אשר רק החתן המחותנים והצדיקים יבאו

28 ראה 'נטעי גבריאל' הלכות נישואין פרק ד ס"ב: "מנהג קדום היה לערוך סעודה בלילה שלפני הנישואין שקורין חתן מאהל". עיי"ש בהערותיו מקורות וטעם למנהג זה. וראה 'ענבי הגפן' ח"א פ"ד סעיף ט, שמות נוספים לסעודה זו: "סבלונות סעודה" - ע"ש המתנות ששלחו זל"ז החתן והכלה; "קנס מאהל" - ר"ת קטיגור נעשה סניגור (כי הנושא אשה מוחלין לו כל עוונותיו). ועיי"ש בהערותיו שבשולי הגיליון.

29 להעיר שביומן אחר ('מכתב מוורשה' להלן עמוד 182), כן מוזכרת השתתפותן של נשים: "על הסעודה הי' האדמו"ר שליט"א והחתן ושאר משפחתו. גם חדר אחד הי' בשביל נשים". וכנראה שרק נשים אחדות השתתפו, וכל השאר ובהן הכלה לא נכחו, כמוזכר בפנים מיומנו של הרא"ח אלטהויז.

30 ע"פ 'מכתב מוורשה' - להלן עמוד 182.

31 על מיקומו של האולם וגודלו ראה להלן הערה 435.

כ"ק אדמו"ר הרי"צ

"החתן המהולל... דומה למלך, מלובש במשי"

הרה"ח רבי משה הארנשטיין

בו, בהכסא כבוד העומד באמצע השלחן הזה, נוכח העם, יושב החתן המהולל בפניו הלבן והבהיר, דומה למלך, מלובש במשי, לימינו יושב על כס רם ונשא עטרת תפארת ראשנו כ"ק אדמו"ר שליט"א בבגדי שבת בחגורתו ובשטריימל מראשו כתם פז של הוד כבוד קדושת מורינו ורבינו הגדול [מהר"ש] נבג"מ זי"ע זצ"ל, ואנחנו המקורבים ביותר, ממש יראנו מהפחד השורר בפניו הטהורים כי קרן אור פניו מהשטריימל הק' הזה.

לתאר ולצייר אין ידי מגעת, אבל בטח תזכו ותראו, כי מזמן החתונה, ת"ל אשר הוא לובש את השטריימל הזה בכל שבת ושבת כמו בליובאוויטש³², ברוך שהחיינו וקיימנו לזמן הזה, והלואי שכל אלו הרוצים לזכות ולראות יזכו ויראו בקרוב ממשי".

אשרי עין ראתה כל אלה

את סדר הישיבה בשולחן הכבוד ובאולם שמסביב, את העריבות שחש בעת שניגנו את ניגונו של רבינו הזקן ואת מראה פני הקודש, מתאר הרא"ח ביומנו:

"משמאלו של החתן יושב חותנו של רבינו שליט"א מורינו הרב ר' אברהם שליט"א, אחריו דוד של רבינו שליט"א הר"ר משה שי' הארנשטיין. אחר רבינו שליט"א מצד השני יושב חתנא דבי נשיאה הרש"ג שליט"א, ובכל שאר הכסאות של מזרח יושבים הצדיקים האדמורי"ם דפולין עם הרה"ג שליט"א דווארשא, כמו הראדזינר שלט"א הפעטרקובר שליט"א הזלאטאפאלער שליט"א, הרה"ג ר' מנחם זעמבא שליט"א, גאון מפורסם עשיר גדול, מהיותר מקורבים דגור, ועוד מפורסמים כאלה וכאלה.

על כל השלחנות האחרים יושבים אורחים גדולים ומפורסמים לרוב, לפורטם אי

32 (ראה עוד עד"ז בנספח שבסוף הספר, להלן עמוד 405..)

אפשר - ראשית, כי רבים הנה כן ירבו, והשנית לא ידעתי את כולם. ועל הספסלים העומדות בכתלי צפון ודרום עומדים צפופים כל התמימים מהישיבה שי' בשתי שורות זו למעלה מזו, הבחורי-חמד אשר משכמם ולמעלה גבוהים מהנערים, עומדים סמוך נשענים על הכתלים, ולפניהם סמוך עליהם עומדים הנערים שי', והכל בסדר נכון ויפה מאד מאד.

מי שלא ראה השמחה והסעודה הגדולה הזאת עם רוב בהירותה והארתה הצחה המפיקה והמאירה באור נוגה, מקרני הצדיקים הגדולים והמפורסמים שליט"א היושבים על שלחן גבוה במזרח עם עטרת תפארת ראשינו שליט"א בראשם והחתן שי' בצדו, עם כל התמימים שי' הרבים העומדים באימה ויראה מסתכלים בפניהם ומנגנים בקול ערב ומתוק את הניגון דרבינו הזקן נבג"מ זי"ע זצ"ל ומעיניו של רבינו נוצצות דמעות לחש ויתעכבו בעפעפיו מרוב התאפקותו לבל יראו ויפלו חוץ, מי שלא שמע את קול ששון ושמחה בגן האלקים הזה מי שנשמתו לא הריחה מריח גן עדן הזה - מעולם לא האזין לא שמע ולא ראה טוב, ואשרי עין ראתה כל אלה עין לא ראתה אלקים זולתך ויעשה עוד למחכה לו".

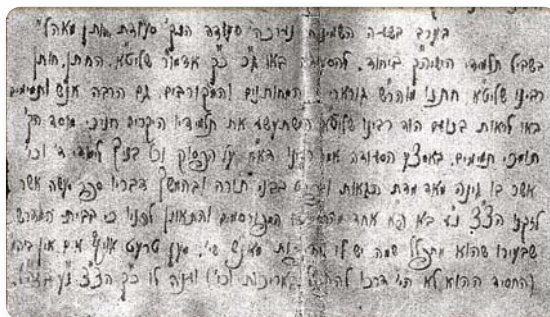
"מי אמר לך להתפרס בכל בית המדרש?!"

ביומנו של ר' שמואל זלמנוב, מופיע התיאור בסגנונו:

"בערב בשעה השמינית נערכה סעודה הנקראת סעודת "חתן מאהל" בשביל תלמידי הישיבה הק' ביחוד. לסעודה באו ג"כ כ"ק אדמו"ר שליט"א, החתן, חותן רבינו שליט"א, חתנו מוהר"ש גורארי נ"י, המחותנים והמקורבים, גם הרבה אנ"ש ותמימים באו לראות בנועם הוד רבינו שליט"א המשתעשע את תלמידיו היקרים חניכי מוסד הקדוש תומכי תמימים.

באמצע הסעודה אמר רבינו [מאמר] דא"ח על הפסוק "וכל בניך לימודי ד' וכו"³³, אשר בו גינה מאד מידת הגאות ובפרט בבני תורה. ובהמשך דבריו סיפר מעשה, אשר לזקנו הצמח צדק נ"ע בא פעם אחת אחד מהחסידיים המפורסמים והתאונן לפניו, כי בבית המדרש שבעירו שהוא מתפלל שמה, יש לו רדיפות מאנ"ש, מען טרעט אויף עם אין בית מדרש [=דורכים עליו בבית המדרש] (החסיד ההוא לא היתה דרכו להתפלל באריכות כו'). וענה לו כ"ק הצמח צדק נ"ע בזה הלשון: ווער הייסט דיר זיך מתפשט זיין אין גאנצין בית המדרש, אז וואו נאר מען טרעט איז דאס רק אויף דיר כו' [=מי אומר לך להתפשט בכל רחבי בית המדרש, שבכל מקום שדורכים הרי זה רק עליך...]³⁴.

ובמילים האופייניות לו, מתאר ר' אליהו חיים את מעמד אמירת המאמר:

"סעודה הנקראת סעודת "חתן מאהל" בשביל תלמידי הישיבה הקדושה ביחוד" - קטע מיומנו של הרה"ח ר' שמואל זלמנוב

33) הוא המאמר שנאמר גם בש"פ ויצא כנ"ל. וראה להלן בפנים וגם בהערות הבאות.

34) וראה להלן עמוד 192 (ובהערה 774 שם) שסיפור זה לא סופר בעת אמירת המאמר בשבת קודש פ' ויצא, אלא ענין שנתוסף בעת אמירתו בוורשה (ע"פ הוראת אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע).

רבי מאיר שפירא מלובלין

רבי מרדכי יוסף טווערסקי מזלטופול

רבי מנחם זעמבא

"הסעודה נמשכה בערך עד שעה הראשונה אחר חצות הלילה, קודם ברכת המזון הי' מאמר דא"ח, המאמר אשר אמר בשבת של האופרופעניש בריגה, "וכל בניך למודי ד", נאמר ונשנה ברוב התפעלות והתרגשות בקול רם וחזק מאד, וקולו נשמע הי' לכל ות"ל כי לא הי' בלבול, והכל שמעו והבינו את המאמר בטוב, כבר יצא ב"ה לאור ואם ירצה השם בימים האלו אקוה לשלוח לכם ובלי תפונה תתענגו ברוב ענג, כי חכמה דעת ויראת אלקים יכיל בקרבו".

מאמר חדש ממש

ברבות השנים, בשבת פרשת וישלח תשכ"ז³⁵, העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות מאמר זה:

"בשבת פרשת ויצא תרפ"ט, השבת של העליה לתורה, אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר מאמר חסידות דיבור המתחיל "וכל בניך לימודי הוי".

לאחר השבת, ביום ב' בשבוע (י"ג כסלו), חזר הרבי שוב על אותו מאמר. וכפי שרשם הרבי על המאמר³⁶: "בס"ד, שבת פרשת ויצא, קריאת החתן שי' לתורה, וביום ב' וישלח לילה על החתן-מאל בישיבת תומכי תמימים בווארשא".

לכאורה היה זה אותו מאמר, ללא הוספה וחדוש. אך לאמיתו של דבר, ניתוסף בפעם השניה הוספה, ולא רק כמו פעם שניה לגבי פעם ראשונה, אלא כמו הפעם הראשונה לגבי לפני האמירה.

וכסיפור הידוע³⁷, שפעם אמר הצמח צדק לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, ללמוד מאמר ששים פעם. שאל המהר"ש: מה ניתוסף בפעם הששים לגבי הפעם החמישים

(35) 'שיחות קודש' תשכ"ז ח"א עמוד 163.

(36) קונטרס 'דרושי חתונה' עמוד א, ובסה"מ קונטרסים חלק א עמוד 32.

(37) ראה תו"מ ח"א עמוד 29. וראה אג"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ד עמוד קעח ואילך.

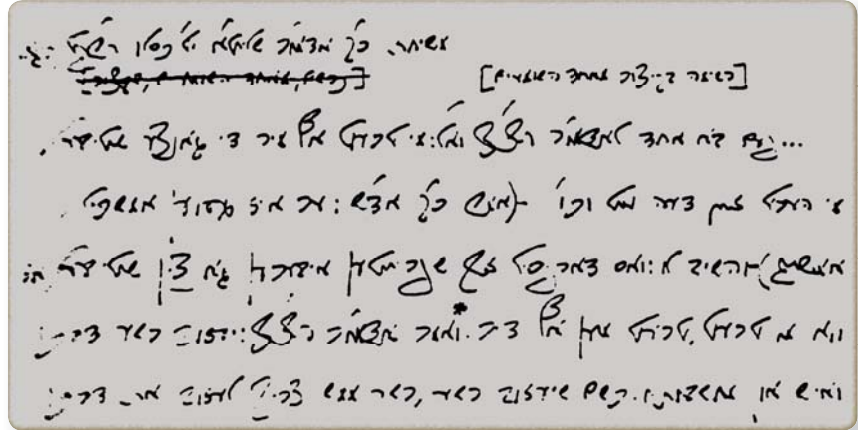
ותשע? השיב הצמח צדק, שניתוסף בדיוק כמו ההוספה של הלימוד בפעם הראשונה.

שכן, התורה מתחדשת בכל יום, כמאמר רז"ל³⁸ שהתורה צריכה להיות "כחדשים", ועוד יותר - "חדשים" ממש, ללא כ"ף הדמיון³⁹. וזהו בפשטות, על פי פשוטו של מקרא.

עניין זה נרמז - ככל עניני פנימיות התורה - גם בהלכה: רז"ל אמרו⁴⁰

"מה להלן באימה וביראה . . . אף כאן". ויש לשאול: בשלמא במתן תורה היה אימה ויראה, אבל איך אפשר שיהיה כך כל פעם שלומדים? אלא, בכל יום ישנו מתן תורה מחדש, וכלשון הברכה "נותן התורה" (לשון הווה); למעלה אין הגבלה והתחלקות של זמן, עבר הווה ועתיד (אלא שצריכים להתייגע בתורה כדי לגלות זאת).

ובפרט בכל הקשור למאמרי רבותינו נשיאינו, כידוע הפתגם של חסידים⁴¹, שכאשר רבי אומר מאמר הרי זה כנתינתו מסיני. ברור אם כן, שגם בעת שרבי חוזר על מאמר פעם שני, הרי זה ממש כאילו ניתנה עכשיו מסיני מחדש⁴².

כתי"ק של הרבי - חלק משיחת י"ט
כסלו תרפ"ט, בו ביאר הרבי הרי"צ
את הסיפור שהובא במאמר שנאמר
בסעודת ה'חתן מאל' בוורשה

הרבי רוקד עם תלמידי התמימים

ועוד מיומנו של ר' שמואל זלמנוב:

"אחרי המאמר דא"ח התחילו התלמידים שיחיו לשורר ניגונים מניגונים שונים של חסידי חב"ד, ויתרועעו אף ישירו במשתה של סעודת תלמידי חכמים עד אחר חצות הלילה.

אחר ברכת המזון אמר רבינו שליט"א שברצונו לילך ריקוד עם התמימים תלמידי האולם (הקיבוץ) של הישיבה הק', ויעשו עיגול גדול ובתוכו רקד רבינו עם המקורבים והתמימים יחיו עד בוש⁴³. אחרי כן עמד יו"ר הועד של הישיבה הקדושה הר"ר שרגא פייויש זאלמאנוב נ"י, ובקול רם הכריז בשם כל התמימים,

(38) ספרי (ורש"י) ואתחנן (ו, 1).

(39) רש"י תבוא כו, טז.

(40) ברכות כב, א.

(41) ראה ספר השיחות תרצ"ו-ת"ש עמוד 165, וסה"ש תנש"א ח"ב עמוד 719.

(42) ראה 'רשימת סיפורים' - תשורה משמחת נישואין של משפחת לנגזם, סיון תשע"ו, עמוד 45, סיפור בעניין זה מהרה"ח רבי הלל מפאריטש שהתבטא: בושה וחרפה שחסידי יאמר שהרבי רק חוזר על מאמר.

(43) "בוש", ע"פ לשון הכתוב (שופטים ג, כה) "ויחילו עד בוש", שפירושו (פרש"י שם): "עד עיכוב, כלומר זמן ארוך". (ובמצו"צ שם): "ענין איחור".

הרה"ח ר' אלטר שימחוביץ

הרה"ח ר' שמואל זלמנוב

הרה"ח ר' שרגא פייביש זלמנוב

המשגיחים, והמנהלים של הישיבה הקדושה ברכת מזל-טוב מזל-טוב לרבינו שליט"א וכל המחותנים יחיו. וברוב שמחה וצהלה ליוו את רבינו שליט"א להאכסניא.

"הסעודה"⁴⁴ נגמרה בערך שעה שני' וכל אחד ואחד אשר נהנה מסעודת חתן הזאת הי' שבע רצון ומלא ענג מזכותו הגדול אשר זכה לזה, ואז הכל הבינו וראו בעינים פקוחות אשר רק ווארשא היא ראוי' לכך, היא, רק היא מוכנה מששת ימי בראשית היתה לקבל את האור הגדול הזה."

קהל רב ליווה את כ"ק אדמו"ר הריי"צ לבית המלון בו שהה בימי השמחה, אבל ר' אליהו חיים אלטהויז, שכזכור, הופקד להיות "שומר" החתן - נסע עמו למלון בו התארחו, שם זכה להסתופף במחיצתו עד עת ה"קבלת פנים" למחרת.

את רשמיו העזים מאותה חגיגה ביטא הרא"ח ביומנו: ". . . אני עם החתן שי' נסענו אל האטעל [=מלון] שנמצא בריחוק מקום מהישיבה, ומרוב התרגשות מהלילה, כמעט שלא דברנו כלל, אבער ניט וייל ער האט זיך געבלאזן ווי א חתן, דאס דוקא ניט [=אבל לא מכיון שהוא 'התנפח' כמו החתנים. זה דווקא לא]. באנו בשלום אל האטעל, נאס זיינען מיר געווען פון שוויס, איבער געביטען גרעט, אפגילייענט ק"ש [=רטובים היינו מזיעה, החלפנו את בגדינו, קראנו קריאת-שמע] ושנתינו ערבה לנו. חסל סדר "חתן מאל" בשעה טובה ומוצלחת"⁴⁵.

סעודה החתן מאל, נסתיימה איפוא ברוב שירה וזמרה בשעה שלוש לפנות בוקר⁴⁶, אך היתה זו רק מעין והכנה לגילויים המיוחדים להם יזכו קהל החסידים ביום המחרת - בשמחת החתונה.

(44) מיומנו של הרא"ח אלטהויז.

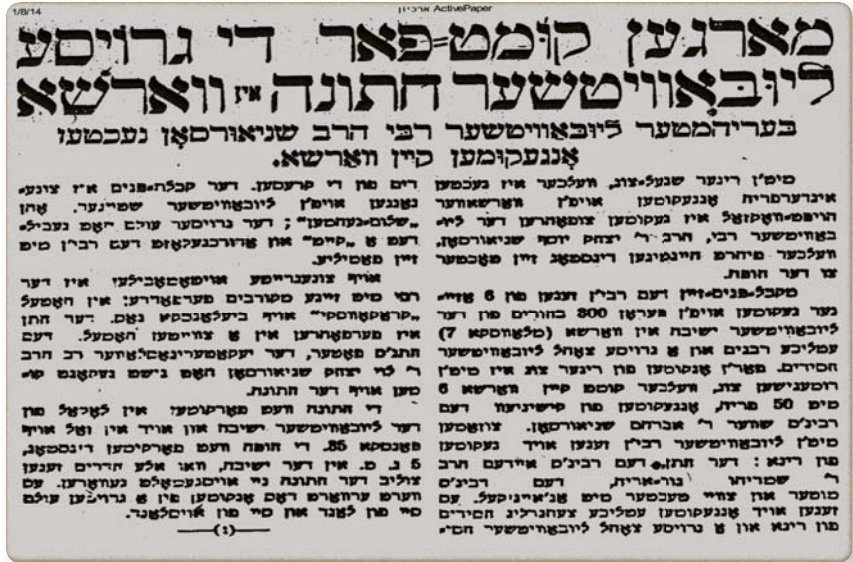
(45) המשך תיאור יום החתונה במחיצת החתן יבוא להלן.

(46) לפי 'מכתב מוורשה' להלן עמוד 182. אבל ביומנו של אלטהויז צויינה שעה מוקדמת יותר (כנ"ל בפנים):

“מחול התמימים”

גם בעיתונים דווח על סעודת החתן מאל. לפנינו תרגום קטע מהעיתון “פרימארגן” (ריגה, כ’ כסלו תרפ”ט)⁴⁷ אודות סעודה זו שכונתה על ידי הכתב בטעות גם בשם “סעודת עניים”⁴⁸:

“ביום שני בלילה התקיימה בישיבת ליובאוויטש “תומכי תמימים” הסעודה המכונה “סעודת עניים”. הכינו ארוחה ל-300 בחורי ישיבה. הרבי אמר “תורה”, ובשעה 3 בלילה החל⁴⁹ ה”תמימים טאנץ” [=מחול התמימים] הענק. כ-300 בחורים, בצוותא עם הרבי, שרו ורקדו.”

ידיעה בעיתון “אונזער אקספרס” (וורשה, י”ד כסלו תרפ”ט):

מחר נערכת החתונה החב”דית הגדולה בוורשה

הרבי המפורסם מליובאוויטש הרב שניאורסאהן הגיע אתמול לוורשה

מהגלילות. הקבלת פנים היתה כמנהג ליובאוויטש בלי “נטילת שלום”. הקהל הגדול יצר חומה אנושית ושביל למעבר הרבי עם משפחתו.

למכוניות שהוכנו מראש נכנסו הרבי ומקורביו ונסעו למלון קראקאווסקי שברחוב בילנסקי. החתן עצמו נסע למלון אחר. אביו של החתן, רב העיר יקטרינסלב, הרב ר’ לוי יצחק שניאורסאהן לא יכל להגיע לחתונה.

החתונה תערך במתחם ישיבת ליובאוויטש וגם באולם שברחוב פנסקה 35. החופה תערך ביום שלישי בשעה 5 אחה”צ בישיבה, היכן שכל החדרים נצבעו מחדש לכבוד החתונה. מצפים לבואו של קהל גדול הן מקומי והן מחוץ למדינה.

עם הרכבת הריגאית המהירה שהגיעה אתמול בבוקר לתחנת הרכבת המרכזית בוורשה הגיע הרבי מליובאוויטש, הרב ר’ יוסף יצחק שניאורסאהן, שמולך היום, יום שלישי, את בתו לחופה.

לקבל את פניו הגיעו החל מהשעה 6 בבוקר 300 בחורים מתלמידי ישיבת ליובאוויטש בוורשה (מלבסקי 7), כמה רבנים וקהל רב מחסידי ליובאוויטש. לפני בואה של הרכבת מריגה, עם הרכבת שבאה מרומניה ומופיעה בשעה 6:50 בבוקר, הגיע חותנו של הרבי מקישינוב ר’ אברהם שניאורסאהן. יחד עם הרבי מליובאוויטש הגיעו מריגה גם החתן; חתנו של הרבי הרב ר’ שמריהו גורארי; אמו של הרבי, שתי בנות ונכד. גם הגיעו כמה עשרות חסידים מריגה וקהל גדול של חסידי ליובאוויטש

“הסעודה נגמרה בערך שעה שני”.) ניתן לתווך זאת באחד משני אופנים: הסעודה אכן נגמרה בשעה שתיים, ועד שגמרו ללוות את הרבי הריי”צ וכו’ (כמתואר בפנים) כבר היתה השעה שלוש, או ייתכן שהחתן עם ה’שומר’ שלו (הרא”ח אלטהויז) עזבו את הישיבה תיכף לאחר ברכת המזון (דבר שמסביר גם את העובדה שריקוד הרבי הריי”צ עם המקורבים והתמימים - לא נזכר כלל ביומנו של אלטהויז).

(47) להלן יובא התיאור והצילום מהעיתון בשלימותו.

(48) רק בעיתונים מצינו שקראו לסעודה זו “סעודת עניים”. ממקורות אחרים - ובהם כותרת המאמר שנאמר בסעודה זו - נקראת הסעודה רק בשם סעודת “חתן מאל”, וראה לעיל הערה 381 שמות נוספים בה נקראת סעודה זו בחוגים אחרים.

(49) מהתיאור העולה מיומני החתונה (הנ”ל), מובן שפרט זה (שהריקוד החל בשעה 3 לפנות בוקר) לא מדויק.

